

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних
відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра міжнародних економічних відносин та логістики

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему: **«ВПЛИВ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ НА
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ТОВАРІВ
НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ»**

Виконала:
студентка 4 курсу, групи УЛМ-
41 спеціальності
292 Міжнародні економічні
відносини
освітньої програми
«Міжнародна логістика і митна
справа»
першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти

Кучер Д. Ю.

Керівник: к.е.н., доц. Непрядка

Н. В.Рецензент:

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»

Кафедра міжнародних економічних відносин та логістики

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

Спеціальність 292 – «Міжнародні економічні відносини»

Освітня програма – «Міжнародна логістика і митна справа»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та логістики

А. С. ЗАЙЦЕВА

«_____» _____ 2024 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**

Кучер Дар'ї Юріївни

1. Тема роботи «Вплив митної політики на конкурентоспроможність українських товарів на міжнародних ринках»
керівник роботи к.е.н., доц. Непрядкіна Н. В.
затверджені наказом по університету від «05»02.2025 року № 4001-5/302
2. Строк подання студентом роботи 21.05.2025 р.
3. Перелік питань, які потрібно розробити
 - розкрити сутність поняття «митна політика» та її місце в системі державного регулювання зовнішньої торгівлі;
 - визначити основні функції митної політики в економіці та її вплив на стимулювання експорту й імпорту;
 - дослідити сучасний стан митної політики України в умовах євроінтеграційних процесів;

- вивчити динаміку експорту й імпорту України за останні роки та виявити зв'язок із митним регулюванням;
- сформулювати позитивні й негативні приклади впливу митної політики на окремі галузі економіки;
- провести SWOT-аналіз митної політики України в контексті її впливу на конкурентоспроможність товарів.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1.	Розділ 1. Теоретико-методичні основи дослідження впливу митної політики на конкурентоспроможність товарів
2.	Розділ 2. Особливості впливу митної політики України на міжнародну конкурентоспроможність товарів

5. Дата видачі завдання 02.12.2024 р.

Студент __ Д. Ю. Кучер

Керівник роботи Н. В. Непрядкіна

АНОТАЦІЯ

Кучер Д. Ю. Вплив митної політики на конкурентоспроможність українських товарів на міжнародних ринках : кваліфікаційна робота бакалавра [Рукопис]. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. 76 с.

Кваліфікаційна робота бакалавра присвячена дослідженню ролі митної політики як інструменту державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та її впливу на конкурентоспроможність вітчизняної продукції на міжнародних ринках. У роботі проаналізовано чинні норми митного регулювання, проведено оцінку митного навантаження та розглянуто трансформацію політики в умовах євроінтеграції. Застосовано економіко-статистичний, порівняльний та SWOT-аналіз. На основі реальних статистичних даних доведено, що зниження ставок мита на технологічне обладнання сприяло зростанню імпорту на 48,1%, а частка експорту до ЄС зросла до 47% у 2024 році. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків; містить 76 сторінок тексту, 13 рисунків, 12 таблиць, список використаних джерел з 59 найменувань.

У першому розділі роботи розкрито теоретико-методичні основи митної політики, її функції та інструменти впливу на зовнішню торгівлю.

У другому розділі проаналізовано сучасний стан митно-тарифного регулювання України, динаміку зовнішньої торгівлі, результати цифровізації митної сфери та розроблено практичні пропозиції щодо підвищення конкурентоспроможності.

Ключові слова: митна політика, зовнішньоекономічна діяльність, конкурентоспроможність, експорт, імпорт, митне навантаження, євроінтеграція.

ANNOTATION

Kucher D. Y. The Impact of Customs Policy on the Competitiveness of Ukrainian Goods in International Markets: Bachelor's Qualification Thesis [Manuscript]. Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University, 2025. 76 p.

The bachelor's thesis is devoted to the study of customs policy as a tool of state regulation in foreign economic activity and its influence on the competitiveness of Ukrainian products in international markets. The thesis analyzes the current legal framework, evaluates customs burden, and explores the transformation of Ukraine's customs policy in the context of European integration. Economic-statistical, comparative, and SWOT analysis methods were applied. Based on real data, it was shown that reducing import duties on technological equipment led to a 48.1% increase in imports, and the share of exports to the EU rose to 47% in 2024. The paper consists of an introduction, two chapters, and conclusions; it contains 76 pages of text, 13 figures, 12 tables, and a list of 59 references.

The first chapter covers the theoretical and methodological foundations of customs policy, its functions, and regulatory instruments in foreign trade.

The second chapter analyzes the current state of Ukraine's tariff policy, trade dynamics, customs digitalization processes, and offers practical proposals to enhance the competitiveness of Ukrainian goods.

Key words: customs policy, foreign economic activity, competitiveness, export, import, customs burden, European integration.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТОВАРІВ	9
1.1. Сутність митної політики та її роль у розвитку зовнішньої торгівлі	9
1.2. Інструменти впливу митно-тарифного регулювання на конкурентоспроможність товарів	13
1.3. Методичні підходи до дослідження впливу митної політики на зовнішньоекономічну діяльність	24
Висновки до першого розділу	28
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТОВАРІВ	30
2.1. Сучасний стан митно-тарифної політики України в контексті євроінтеграції	30
2.2. Вплив митного регулювання на динаміку та структуру експорту й імпорту України.....	40
2.3. Удосконалення митної політики як фактор підвищення конкурентоспроможності українських товарів	57
Висновки до другого розділу	65
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСАНИХ ДЖЕРЕЛ	70

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена зростаючою роллю митної політики як інструменту державного регулювання в умовах глобалізації, інтеграційних процесів і підвищення конкуренції на світових ринках. Ефективна митна політика виступає визначальним чинником формування сприятливого зовнішньоекономічного середовища, стимулювання національного експорту, захисту внутрішнього ринку та підвищення конкурентоспроможності національних товарів. В умовах війни, викликів безпеки, економічної нестабільності та одночасного просування України до членства в Європейському Союзі, актуальність питань удосконалення митного регулювання набуває особливого значення.

З одного боку, держава має забезпечити прозорість і доступність процедур митного оформлення, стимулювати інвестиції й експорт. З іншого — необхідно гарантувати фіскальну стабільність, митну безпеку та відповідність міжнародним зобов'язанням. Нерідко саме митні бар'єри — тарифні й нетарифні — стають визначальними для доступу продукції до іноземних ринків. У цьому контексті вплив митної політики на конкурентоспроможність товарів є ключовим об'єктом сучасного економічного аналізу. З огляду на зазначене, дослідження даної теми є не лише науково обґрунтованим, а й практично важливим для розробки економічної стратегії держави.

Ступінь вивчення проблеми. Теоретико-методологічні аспекти митної політики та її впливу на економіку досліджувалися багатьма вітчизняними й зарубіжними науковцями. Серед українських авторів слід відзначити праці Бережнюка І.Г., Бороденко Т.М., Гребельника О.П., Приймаченко Д.В., Сукмановського М.В., які досліджують митне регулювання як складову економічної політики. Їхні дослідження стосуються як теоретичних основ митної справи, так і практичних аспектів митного адміністрування в умовах євроінтеграції. Значну увагу у своїх роботах надають аналізу митних платежів,

процедур контролю, механізмів спрощення торгівлі та формування конкурентних переваг українських експортерів. Серед іноземних дослідників варто виокремити праці Ганса Делмо, Джагдіша Бхагваті, Дж. Стігліца, які зосереджуються на впливі торговельної політики, тарифів і протекціонізму на економічний розвиток країн. Підходи Світової організації торгівлі, ЄС, Міжнародного валютного фонду, ОЕСР щодо гармонізації митної політики також є суттєвим теоретичним підґрунтям цього дослідження. Проте, недостатньо дослідженими залишаються питання оцінки взаємозв'язку між структурою митного навантаження, митними реформами в Україні та рівнем конкурентоспроможності українських товарів на конкретних зовнішніх ринках, що обумовлює необхідність подальших прикладних досліджень.

Метою роботи є визначення особливостей дослідження впливу митної політики України на конкурентоспроможність вітчизняних товарів у контексті євроінтеграції та зовнішньоекономічної трансформації.

Завдання роботи:

- розкрити сутність поняття «митна політика» та її роль у системі державного регулювання зовнішньої торгівлі;
- визначити основні функції митної політики в економіці та її вплив на експортно-імпортну діяльність;
- дослідити сучасний стан митної політики України в умовах євроінтеграційних процесів;
- проаналізувати динаміку експорту й імпорту України та її зв'язок з митним регулюванням;
- виявити позитивні й негативні приклади впливу митної політики на окремі галузі економіки;
- провести SWOT-аналіз митної політики України в контексті підвищення конкурентоспроможності українських товарів.

Об'єкт дослідження — митна політика України як складова зовнішньоекономічного регулювання.

Предмет дослідження — механізми впливу митної політики на конкурентоспроможність українських товарів на міжнародних ринках.

Методи дослідження. У роботі застосовано методи аналізу й синтезу, порівняльного аналізу, системного підходу, економіко-статистичний аналіз, SWOT-аналіз, метод експертних оцінок, графічний метод. Також використовувалися методи оцінки митного навантаження та митної вартості.

Інформаційною базою дослідження стали нормативно-правові акти України, зокрема Митний кодекс України, аналітичні звіти Міністерства фінансів, Державної митної служби України, дані Державної служби статистики України, Європейської комісії, матеріали міжнародних організацій (СОТ, МВФ, ОЕСР), а також наукові праці українських і зарубіжних дослідників.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та висновки, сформульовані в межах даної кваліфікаційної роботи, були апробовані шляхом участі в ХХ Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин», що відбулася 28 лютого 2025 року в місті Харків. За результатами виступу була опублікована наукова стаття на тему: «Роль митної політики у забезпеченні експорту української продукції», в якій було висвітлено ключові аспекти впливу митного регулювання на зовнішню торгівлю України, обґрунтовано необхідність подальшої гармонізації митного законодавства із стандартами ЄС, а також розкрито сучасні виклики та перспективи вдосконалення митної політики в умовах євроінтеграції.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків; містить 76 сторінок тексту, 13 рисунків, 12 таблиць. Список використаних джерел містить 59 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТОВАРІВ

1.1. Сутність митної політики та її роль у розвитку зовнішньої торгівлі

Митна політика є важливою складовою загальнодержавної економічної стратегії та реалізується через діяльність органів державної влади. Основною її метою є регулювання товарообігу між країнами, здійснення контролю за переміщенням товарів через митний кордон, а також сприяння розвитку національної економіки шляхом підтримки загальнонаціональних торгово-економічних інтересів. У цьому контексті митна політика виконує роль інструменту забезпечення безпеки держави, стимулювання експорту, захисту внутрішнього ринку від недобросовісної конкуренції та збалансування економічних відносин із зовнішнім світом.

За статтею 5 Митного кодексу України визначається, що: «державна митна політика - це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки» [1].

Митне регулювання в нашій країні згідно митного законодавства здійснюється на засадах таких принципів: «1) виключної юрисдикції України на її митній території; 2) виключних повноважень органів доходів і зборів України щодо здійснення державної митної справи; 3) законності та презумпції невинуватості; 4) єдиного порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України; 5) спрощення законної торгівлі; 6) визнання рівності та правомірності інтересів усіх суб'єктів господарювання незалежно від форми власності; 7) додержання прав та охоронюваних законом інтересів осіб; 8) заохочення добросовісності; 9) гласності та прозорості; 10) відповідальності всіх учасників відносин» [1].

Митна політика держави визначається Верховною Радою України. Відповідно до неї і формується національне митно-правове законодавство, яке скероване на вирішення зазначених завдань: «1) забезпечення організації та функціонування єдиної, узгодженої, стабільної митної системи, закріплення правових механізмів взаємодії всіх її елементів; 2) визначення загальних принципів регулювання митних відносин; 3) захист економічних інтересів України, забезпечення виконання зобов'язань, що випливають з міжнародних договорів України стосовно митної справи; 4) встановлення правових норм, які б забезпечували захист інтересів споживачів і додержання учасниками зовнішньоекономічних зв'язків державних інтересів на зовнішньому ринку; 5) створення умов для ефективної боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, контролю за валютними операціями; 6) підвищення рівня організаційних і правових гарантій суб'єктів митних відносин, удосконалення системи їх відповідальності.» [2].

Згідно зі статтею 7 Митного кодексу України, державна митна справа охоплює організацію та здійснення комплексу заходів, спрямованих на регулювання переміщення товарів, транспортних засобів і капіталу через митний кордон України, а саме «встановлені порядок і умови переміщення товарів через митний кордон України, їх митний контроль та митне оформлення, застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, справляння митних платежів, ведення митної статистики, обмін митною інформацією, ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, здійснення відповідно до закону державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України, запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил, організація і забезпечення діяльності митних органів та інші заходи, спрямовані на реалізацію державної митної політики, становлять митну справу.» [1].

Принципи здійснення митної політики базуються на національному законодавстві та нормах митного права. Крім того, Україна активно

інтегрується у світову економічну систему, дотримуючись міжнародних стандартів класифікації товарів, єдиної митної інформаційної бази та загальноприйнятих форм документального оформлення імпортно-експортних операцій. Виконавчу відповідальність за формування та реалізацію митної політики несе Кабінет Міністрів України. Він координує діяльність центральних та спеціалізованих органів, відповідальних за здійснення митного контролю, і забезпечує ефективне функціонування системи митної справи в цілому. [3]

Однією з ключових характеристик митної політики є її зв'язок із митно-тарифним регулюванням зовнішніх і внутрішніх економічних процесів. Держава активно застосовує різні заходи для регулювання конкурентоспроможності імпорту та стимулювання національного виробництва. Митну політику можна розглядати як систему заходів зі встановлення, перегляду та застосування тарифних і нетарифних інструментів впливу на зовнішньоекономічні зв'язки. Вона спрямована на захист економічних інтересів через використання мита, квот, ліцензування й технічного регулювання. Після вступу України до Світової організації торгівлі митна політика трансформувалася відповідно до принципів вільної торгівлі й недискримінації. В умовах глобалізації та економічної нестабільності актуальним є пошук механізмів митного регулювання, що відповідали б міжнародним стандартам і забезпечували стабільний розвиток зовнішньоекономічної діяльності. [4]

На сучасному етапі в Україні основним митним інструментом залишається мито, з переважанням адвалорних ставок та застосуванням специфічних і комбінованих ставок для окремих категорій товарів. Відповідно до статті 2 Митного кодексу України, митна політика визначається як система принципів та напрямів діяльності держави у сфері забезпечення економічних інтересів і національної безпеки через регулювання зовнішньої торгівлі за допомогою митно-тарифних та нетарифних заходів [1].

На думку О.П. Гребельника, мито є різновидом державного непрямого податку, що стягується з операцій імпорту, експорту або транзиту товарів і майна через митний кордон, під контролем митних органів. Це визначення підкреслює роль мита як важливого інструменту впливу держави на зовнішньоекономічні процеси [5].

Розвиток митної політики України пройшов кілька важливих етапів. Перший етап (1991–1993 рр.) полягав у встановленні контролю над зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання. Другий етап (1994–1995 рр.) орієнтувався на наповнення державного бюджету шляхом оподаткування експортно-імпортних операцій. Третій етап (1996–1998 рр.) характеризувався впровадженням протекціоністських заходів на захист національного виробника від іноземної конкуренції. Наразі митна політика України орієнтується на удосконалення митно-тарифного регулювання відповідно до європейських і світових стандартів, забезпечення виконання міжнародних зобов'язань у межах СОТ та імплементацію Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що діє з 1 січня 2016 року [6].

Сучасна митна політика орієнтується не лише на традиційне тарифне регулювання, а й на поступовий перехід до нетарифних методів, що стають домінуючими в умовах глобалізації торгівлі. Ці методи включають технічне регулювання, санітарні та фітосанітарні заходи, ліцензування, адміністративні процедури, антидемпінгові заходи тощо. Світова практика показує, що нетарифне регулювання дозволяє державам більш гнучко й ефективно захищати власні ринки, ніж просте застосування тарифів. [4]

Державна митна політика України має важливе значення для ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Вона визначає не тільки правила здійснення ЗЕД, але й створює умови для розвитку експортного потенціалу, залучення інвестицій і підвищення конкурентоспроможності національної продукції на світових ринках. Зокрема, через запровадження економічно обґрунтованих ставок мита та експортних пільг держава здатна

стимулювати розвиток окремих галузей економіки та забезпечувати належний рівень доходів від зовнішньої торгівлі.

Одним із важливих елементів митної політики є також створення вільних економічних зон (ВЕЗ), які дозволяють активізувати експортно-імпортні операції завдяки спрощеним митним режимам та податковим пільгам. Використання таких механізмів сприяє залученню іноземних інвестицій, розвитку підприємництва та модернізації національної економіки.

Варто також враховувати, що повномасштабне вторгнення Росії суттєво змінило умови реалізації митної політики України. У відповідь на зовнішні виклики держава оперативно адаптувала нормативно-правову базу, спростила митні процедури для забезпечення швидкого ввезення товарів, особливо гуманітарної допомоги, та підтримки стратегічних секторів економіки. Митні органи спрямували зусилля на прискорення логістичних процесів, зокрема через залізничні та автомобільні шляхи, що набуло особливого значення в умовах блокування морських портів. Такі заходи дозволили зберегти функціонування зовнішньої торгівлі та підтримати внутрішню економічну стабільність. Водночас митна політика в умовах війни стала важливим інструментом захисту національних інтересів і забезпечення економічної безпеки держави [7].

Отже, митна політика України відіграє стратегічну роль у забезпеченні економічної безпеки, розвитку зовнішньоекономічних відносин та інтеграції національної економіки у світову господарську систему. Її подальший розвиток має базуватися на гармонізації законодавства з європейськими нормами, модернізації митної інфраструктури та застосуванні сучасних нетарифних механізмів регулювання зовнішньої торгівлі.

1.2. Інструменти впливу митно-тарифного регулювання на конкурентоспроможність товарів

У нинішніх умовах розвитку міжнародних економічних взаємин митне регулювання виступає провідним інструментом у створенні інституційних основ глобальних регіонів на тлі глибинних змін інтеграційних процесів. Методи митного регулювання, що застосовуються сьогодні, узгоджуються із закономірностями ринкової економіки й відіграють важливу роль у керуванні зовнішньоекономічною діяльністю держави, особливо в контексті інтеграції до європейського ринку.

Сучасне митне регулювання включає тарифні заходи, що базуються на встановленні митних ставок, і нетарифні заходи, які передбачають введення різноманітних адміністративних і технічних обмежень на ведення зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). [8]

Фундаментом зовнішньоекономічних зв'язків є міжнародний поділ праці (МПП), який базується на спеціалізації країн у виробництві товарів та послуг, де вони мають порівняльні переваги, з подальшою їх реалізацією на зовнішніх ринках. Економічна доцільність міжнародного обміну визначається тим, що імпорт дозволяє скоротити витрати на виробництво продукції та отримати прибуток [8]. В основі розвитку обміну лежить суспільний поділ праці, який забезпечує обмін результатами діяльності як у натуральній, так і у товарній формах. Зовнішньоекономічні відносини виникають і функціонують під дією різноманітних регуляторів (економічного, адміністративного, організаційно-правового характеру), що сприяють встановленню зв'язків і забезпечують їхнє спрямування у рамках цілісної політико-економічної системи для захисту інтересів держави та учасників ЗЕД – див. рис. 1.1.

Рис. 1.1. Класифікація заходів у зовнішньоекономічній політиці

Джерело: складено автором за матеріалом [9]

Стрімке зростання обсягів зовнішньої торгівлі, що значно активізувалося у зв'язку з інтеграцією національної економіки до світової господарської системи, обумовило підвищений інтерес до функціонування системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Існуючі інструменти регулювання поділяються на дві основні категорії:

1. Нетарифне регулювання. Застосовуються до імпорту та експорту певних товарів і передбачають: ліцензування зовнішньоекономічних операцій; контроль митний і адміністративний.

Заходи нетарифного регулювання (адміністративні методи) включають державні правила, нормативи, заборони, що безпосередньо впливають на суб'єктів ЗЕД. Хоча вони суперечать природі ринкових відносин, їх застосування досі актуальне, особливо у формі контролю [10]. Потреба у регулюванні зовнішньоекономічних зв'язків як у внутрішньому, так і у зовнішньому вимірах зумовила формування митно-тарифної системи, що включає використання нетарифних заходів із метою захисту національної економіки.

Нетарифні обмеження включають адміністративні, валютні, фінансові заходи, спрямовані на регулювання імпорту та експорту товарів і послуг (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Класифікація нетарифних інструментів, що регулюють зовнішньоекономічну діяльність

Група нетарифних інструментів	Нетарифні інструменти
Держава, як учасник зовнішньоторговельних операцій	Субсидії на виробництво та експорт товарів; система державних закупівель продукції; державна торгівля
Митні та адміністративні процедури	Антидемпінгові методи; митні і консульські процедури; товаро супроводжуючі документи; товарна класифікація товарів
Нормативні вимоги щодо охорони здоров'я та техніки безпеки	Промислові стандарти; вимоги до пакування і маркування; санітарно-ветеринарні норми
Кількісні та валютні обмеження на імпорт і експорт	Контингентування та ліцензування товарів; валютні обмеження
Обмеження, що містяться в регулюванні платежів	Прикордонний податковий режим

Джерело: складено автором за матеріалом [11]

Головна мета кількісних обмежень полягає у захисті внутрішнього ринку від проникнення товарів іноземного виробництва.

Тим самим захищається вітчизняний товаровиробник, коли застосування митно-тарифних засобів вичерпало себе або їхній вплив, з погляду держави, не достатньо ефективний. У цьому разі держава застосовує кількісні обмеження експорту та імпорту. Два основні методи - це :

- Квотування - обмеження на певний термін імпорту (експорту) товарів за кількістю, обсягом або вартістю;
- Ліцензування, яке полягає у отриманні відповідного дозвільного державного документ (ліцензії) на здійснення експорту (імпорту) [10].

Нетарифні заходи регулювання виступають найбільш ефективним інструментом у зовнішньоекономічній політиці з огляду на такі обставини [10]:

1. Нетарифні методи зазвичай не обмежуються міжнародними домовленостями.

2. Вони є більш гнучкими і дозволяють швидше досягати бажаних результатів у зовнішньоекономічній політиці.
3. Дають змогу оперативно реагувати на зміни у світовій економічній кон'юктурі.
4. Сприяють запобіганню демпінговій конкуренції та забезпечують стабільність внутрішнього ринку.
5. Уникають додаткового податкового навантаження на населення.
6. Дають можливість надавати підтримку пріоритетним галузям економіки, які мають стратегічне значення.
7. Забезпечують регулювання імпорту через встановлення квот і обмежень.

Зовнішньоекономічна діяльність у сучасних умовах не може базуватися виключно на нетарифних заходах. На практиці всі країни використовують комбінований підхід до протекціонізму, який передбачає застосування як тарифних, так і нетарифних методів для реалізації національних економічних інтересів. Варто зазначити, що в історичній практиці жодного разу не реалізовувалась модель «чистої» вільної торгівлі або абсолютного протекціонізму; навіть за умов найліберальнішого підходу держави завжди залишали за собою право на мінімальне втручання в зовнішньоекономічну діяльність. [11]

2. Тарифні методи регулювання базуються на застосуванні економічних інструментів: мита, податків (ПДВ, акцизів) і митних зборів. Вони прямо впливають на економічні інтереси суб'єктів ЗЕД, узгоджуючись із природою ринкової економіки.

Основу тарифного регулювання становлять ставки мита, що систематизуються в митних тарифах. Тарифне регулювання переважно спрямоване на захист внутрішнього ринку від іноземної конкуренції, особливо недобросовісної [12]. Тарифне регулювання державної зовнішньоторговельної політики є головним інструментом впливу на торговельні відносини різних країн та, певним чином, сприяє реалізації політики протекціонізму щодо вітчизняних товаровиробників. Основою тарифного регулювання виступають ставки мита,

які систематизовано в митних тарифах. Види мит які використовуються в митній справі наведено на схемі.

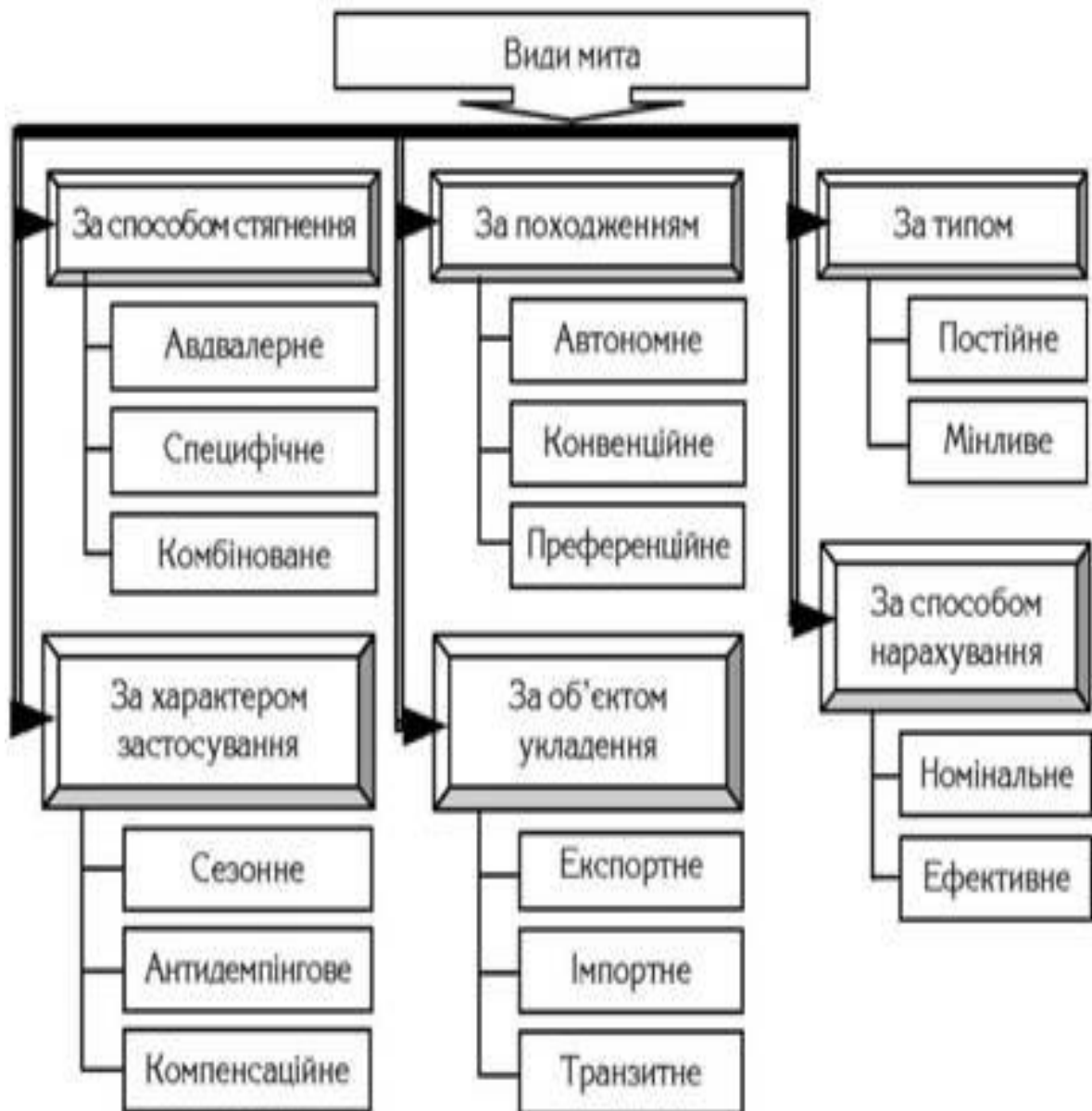

Рис. 1.2. Види мита

Джерело: [10]

За способом стягнення мито поділяється на:

- адвалерне, яке обчислюється у відсотках до митної вартості товарів;
- специфічне, яке визначає фіксовану суму, що стягується з одиниці виміру певного товару;
- комбіноване, яке утворено комбінацією перших двох видів мита.

Слід зауважити, що в разі підвищення ціни товару та, відповідно, митної вартості, з якої нараховується мито, адвалерні ставки дають більші надходження до бюджету, ніж специфічні.

Водночас, у разі зниження ціни товару, ефективнішими є специфічні ставки. Комбіновані ставки дозволяють дещо зменшити недоліки перших двох видів мита. Особливістю застосування адвалерних ставок мита є необхідність визначення митної вартості товару, яка залежить від багатьох ринкових факторів, таких як, курси валют, процентні ставки, наявність товарів-субститутів і таке інше [10].

Особливу увагу слід приділити тому, що в процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності відбувається узгодження інтересів її учасників на різних рівнях управління. Система державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності тісно залежить від зовнішніх чинників, серед яких соціальні, геополітичні й економічні зміни. Ефективне впровадження регуляторної політики можливе як на місцевому, так і на державному рівнях.[13, 14]

Сучасні пріоритети державної політики у сфері регулювання ЗЕД полягають у:

- зміцненні ролі зовнішньоекономічної діяльності у виконанні завдань інноваційно-орієнтованої модернізації економіки та створенні передумов для досягнення стратегічних цілей у міжнародній сфері;
- забезпеченні динамічного розвитку системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності на основі захисту національних інтересів у міжнародному економічному просторі, з урахуванням змін глобального середовища;
- побудові доступної й конкурентоспроможної на міжнародному рівні національної системи інститутів та механізмів регулювання ЗЕД для всіх суб'єктів господарювання.[15]

Важливою складовою сучасної зовнішньоекономічної політики є врахування екологічних аспектів міжнародної торгівлі. Зокрема, все більше

значення набувають "зелені" мита та екологічні стандарти, що спрямовані на стимулювання використання екологічно безпечних технологій і продукції. У відповідь на глобальні виклики держави запроваджують екологічно дружні практики та заходи для зменшення негативного впливу митної діяльності на навколишнє середовище. Це включає адаптацію митних процедур до вимог сталого розвитку, зменшення викидів шкідливих речовин і сприяння торгівлі товарами з низьким вуглецевим слідом. Таким чином, екологічна орієнтація митного регулювання стає невід'ємною частиною державної стратегії у сфері ЗЕД [16].

Водночас, зважаючи на можливість державного регулювання як для обмеження, так і для стимулювання зовнішньоторговельної діяльності, експертна спільнота пропонує виділяти окрему категорію — «інструменти сприяння» зовнішній торгівлі. Основні риси таких інструментів [17] можна описати наступним чином:

- спрямованість на зменшення часових та фінансових витрат учасників ЗЕД у процесі здійснення митних процедур та планування зовнішньоторговельної логістики;
- націленість на розширення експортно-імпортних операцій і зростання обсягів зовнішньої торгівлі;
- прагнення до скорочення кількості супровідних документів, необхідних для митного оформлення, а також мінімізація ролі людського фактора під час митного контролю;
- впровадження автоматизації процесів і документообігу у сфері ЗЕД, розширення доступу до електронних митних послуг та проведення платежів;
- забезпечення економічних переваг для сумлінних учасників ЗЕД у порівнянні з порушниками митного законодавства;
- мінімізація зовнішньоторговельних і митних ризиків. [15]

Підсумовуючи, можна зазначити, що митно-тарифні інструменти регулювання зовнішньої торгівлі знаходять своє відображення не лише у законодавчих і нормативних документах, але й у впровадженні сучасних

інформаційних технологій. Одним із головних завдань, які стоять перед митними органами сьогодні, є оптимізація митних операцій за допомогою новітніх інформаційних рішень. Використання інноваційних інструментів сприяння дозволяє суттєво зменшити витрати часу та фінансів, необхідних для виконання митних процедур, підвищуючи водночас загальну ефективність діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Одним із ключових напрямів цифрової трансформації митниці є впровадження системи "Єдиного вікна", яка суттєво спрощує митні процедури. Ця система забезпечує якісний інформаційний обмін, поширюючись на всі митні режими переміщення товарів, зокрема за попередніми та періодичними деклараціями. Завдяки "Єдиному вікну" скорочено низку бюрократичних обмежень і формальностей, що дозволяє бізнесу працювати в рівних умовах та економити час і ресурси. Значно оптимізовано контрольні процедури: перелік необхідних документів надається завчасно, а час призначення огляду скорочено з 24 до 12 годин. Процес прийняття рішень щодо експорту також прискорено — з 24 до 4 годин. Скасовано вимогу печаток на паперових документах за умови електронного контролю, що підвищує ефективність і прозорість перевірок. Крім того, кількість сканованих документів зменшено завдяки використанню даних з попередніх декларацій. Усе це сприяє зниженню кількості помилок у документації до 25% і спрощує міжнародну торгівлю. Подача інформації в єдиному місці та форматі перетворює паперові процедури на цифрові, що суттєво прискорює обробку вантажів. Впровадження "Єдиного вікна" позитивно впливає на конкурентоспроможність товарів, адже мінімізація часових і фінансових витрат підвищує привабливість української продукції на світових ринках [18].

Митні тарифи відіграють важливу роль у формуванні конкурентоспроможності товарів на міжнародних ринках, виступаючи не лише інструментом регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а й засобом стимулювання економічного розвитку країни. Незважаючи на

загальні процеси лібералізації світової торгівлі, мита і тарифи залишаються ключовими важелями впливу на структуру товарних потоків. Вони дозволяють захищати внутрішній ринок, забезпечуючи конкурентні переваги національним виробникам порівняно із закордонними товарами. Застосування ввізного мита підвищує вартість імпортованої продукції, що створює більш вигідні умови для реалізації товарів вітчизняного виробництва. Це особливо важливо для країн, які прагнуть зміцнити свою економічну самодостатність і розвивати стратегічні галузі промисловості.[19]

Одночасно, тарифи можуть виступати інструментом тимчасового стимулювання внутрішнього бізнесу шляхом зниження або скасування мит на критично важливі товари та комплектуючі. Це дозволяє підтримати підприємницьку активність, забезпечити внутрішнє виробництво і, відповідно, сприяти зростанню конкурентоспроможності кінцевого продукту. Приклад України, яка отримала статус кандидата на вступ до Європейського Союзу у 2023 році, демонструє важливість зваженого використання митних тарифів у контексті інтеграції у міжнародні ринки. З одного боку, лібералізація торгівлі та спрощення митних процедур стимулюють товарообіг. З іншого боку, навіть у рамках ЄС країни захищають свої національні інтереси через митні та тарифні заходи, впливаючи на споживчу поведінку та забезпечуючи пріоритет вітчизняної продукції. Зазначається, що митне регулювання має переважно регулювальну, а не фіскальну функцію. Частка тарифних зборів у загальній структурі доходів державного бюджету України залишається незначною, що свідчить про пріоритет їхньої ролі у підтримці економічної стабільності, а не у наповненні бюджету [20].

Таким чином, мита і тарифи впливають на конкурентоспроможність товарів за такими основними напрямками:

Таблиця 1.2

Вплив мита/тарифу на конкурентоспроможність товарів

Елемент впливу	Вплив мита/тарифу на імпорتنі товари	Наслідки для конкурентоспроможності
Ціна імпорتنих товарів	Зростає через додатковий податок	Імпорتنі товари стають менш конкурентоспроможними на внутрішньому ринку
Ціна вітчизняних товарів	Може зростати через зменшення конкуренції	Вітчизняні виробники можуть підвищувати ціни без ризику втрати ринку
Виробництво вітчизняних товарів	Зростає завдяки захисту від дешевого імпорту	Підвищення конкурентоспроможності на внутрішньому ринку
Інновації та ефективність	Зменшується мотивація до інновацій	Довгострокове зниження глобальної конкурентоспроможності
Споживчі ціни	Зростають	Зниження купівельної спроможності споживачів
Експорт	Може скорочуватись через відповідні мита інших країн	Зниження конкурентоспроможності на зовнішніх ринках
Зайнятість	Короткостроково може зрости у захищених секторах	Довгострокові ризики втрати робочих місць через падіння продуктивності
Державні доходи	Збільшуються за рахунок митних надходжень	Тимчасова вигода для бюджету, але можливі втрати через скорочення торгівлі

Джерело: складено автором за матеріалами [17-21]

Щодо прикладів того, як зміни в митній політиці вплинули на конкурентоспроможність деяких українських галузей можна навести такі кейси:

Внаслідок війни та блокади морських портів Україна втратила основні експортні маршрути, що призвело до різкого зростання цін на експортну пшеницю - з лютого 2022 року ціни піднялися на 50%. Це зробило українську продукцію менш конкурентною на світових ринках, а логістичні проблеми та додаткові митні процедури ще більше ускладнили експорт аграрної продукції, особливо до ЄС, де залишаються як тарифні, так і нетарифні бар'єри.

Через втрату портів і ускладнення логістики експорт металургійної продукції (зокрема металобрухту) значно знизився. Зміни у митній політиці, спрямовані на спрощення процедур для залізничного та автомобільного

транспорту, лише частково компенсували ці втрати, але різна ширина колії між Україною та ЄС і надалі обмежує конкурентоспроможність галузі. [22]

Зниження ставок ввізного мита на технологічне обладнання, яке не має вітчизняних аналогів, сприяло модернізації промислових підприємств. Це дозволило підвищити якість і конкурентоспроможність української продукції на зовнішніх ринках, особливо у легкій та харчовій промисловості, де сучасне обладнання стало доступнішим для імпорту [23].

Отже, митне тарифне регулювання — це потужний і багатогранний інструмент, який може як стимулювати розвиток національної економіки, так і стримувати її у випадку неправильного використання. Від збалансованості митної політики залежить здатність держави ефективно інтегруватися у світові ринки та забезпечувати стабільне економічне зростання.

1.3. Методичні підходи до дослідження впливу митної політики на зовнішньоекономічну діяльність

Особливістю методологічних підходів сучасної економіки є сервісний підхід до розуміння державного регулювання соціально-економічних процесів і розгляд держави не як регулюючої структури, а в загальному ряду суб'єктів економічної діяльності, що мають постачати суспільству конкретні економічні послуги з необхідною ефективністю виробництва цих благ. У цьому контексті використання регулятивних інструментів визнається виправданим лише в тих випадках, коли проблеми не можуть бути вирішені самим ринком [24, с. 141–148].

Одним із ключових інструментів для комплексної оцінки конкурентоспроможності підприємства або товару в умовах впливу митної політики є SWOT-аналіз. Він широко застосовується в практиці стратегічного планування, оскільки дає можливість систематизовано дослідити внутрішнє і зовнішнє середовище підприємства. SWOT-аналіз дозволяє визначити сильні

(Strengths) і слабкі сторони (Weaknesses), що є внутрішніми характеристиками компанії, а також зовнішні можливості (Opportunities) і загрози (Threats), які формуються під впливом зовнішнього середовища. У контексті митної політики SWOT-аналіз дає змогу виявити, як зміна митних тарифів, квот, обмежень чи надання преференцій впливає на конкурентоспроможність продукції. Методика SWOT-аналізу передбачає створення спеціальної матриці, у якій оцінюється значущість кожного фактора для підприємства. Зокрема, підвищення мита на імпортовані комплектуючі може бути віднесено до категорії зовнішніх загроз для виробника, тоді як зниження митних ставок на експорт готової продукції може розглядатися як зовнішня можливість для розширення ринків збуту [25, 26].

Такий аналіз допомагає приймати обґрунтовані рішення щодо адаптації стратегії, мінімізації ризиків та максимізації можливостей. Наприклад, якщо сильними сторонами є високий рівень технологічного оснащення та гнучкість виробництва, а слабкими — залежність від імпоротної сировини, то при зміні митної політики необхідно розробити відповідні заходи для зменшення впливу загроз.

Оцінка митного навантаження є важливою складовою аналізу ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств. Вона здійснюється шляхом аналізу митної вартості товарів, яка визначає базу для нарахування ввізного мита, акцизного податку та податку на додану вартість (ПДВ). Саме митна вартість є основною відправною точкою для обчислення загального митного навантаження на товар [27].

Основний метод визначення митної вартості – це метод за ціною угоди щодо товарів, які імпортуються. У цьому випадку в основу береться фактично сплачена або підлягаюча сплаті за контрактом ціна товару. Такий підхід відповідає вимогам Гармонізованої системи опису та кодування товарів і принципам Світової організації торгівлі (СОТ). Однак у тих випадках, коли визначити митну вартість за ціною угоди неможливо, застосовуються альтернативні методи. Серед них слід виокремити: метод визначення вартості

за ціною ідентичних товарів, метод за ціною подібних товарів, метод віднімання вартості (на основі ціни продажу товару в країні імпорту) та метод додавання вартості (на основі вартості виробництва товару).

У разі неможливості застосування перелічених методів використовується резервний метод, який дозволяє використовувати будь-які обґрунтовані джерела інформації відповідно до світової практики оцінки. Резервний метод надає митним органам певну гнучкість, проте вимагає ретельного обґрунтування прийнятих рішень.

Для зручності методи оцінки митної вартості можна подати у вигляді таблиці:

Таблиця 1.3

Методи оцінки митної вартості

Метод оцінки митної вартості	Основні характеристики
За ціною угоди	Фактично сплачена або підлягаюча сплаті ціна контракту
За ціною ідентичних товарів	Ціна аналогічних товарів, що продаються в однакових умовах
За ціною подібних товарів	Ціна товарів з подібними характеристиками
Метод віднімання вартості	На основі ціни перепродажу в країні імпорту
Метод додавання вартості	На основі вартості виробництва + прибуток
Резервний метод	Альтернативна оцінка за світовими практиками

Джерело: складено автором за матеріалом [10]

Окрім визначення митної вартості, система оцінки митного навантаження включає розрахунок сукупних витрат, пов'язаних із проходженням митного контролю. До таких витрат належать витрати на оформлення документів, сплату мит, акцизних зборів, ПДВ, логістичні витрати на доставку до митного складу та інші супутні витрати. Сукупні витрати дають змогу повніше оцінити вплив митної політики на собівартість продукції та кінцеву ціну товарів для споживачів. Такий аналіз важливий як для бізнесу, так і для державних органів, оскільки допомагає виявляти системні проблеми у митному регулюванні [25 -28].

Приклади використання методів у наукових роботах свідчать про їхню високу ефективність у вирішенні практичних завдань розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Зокрема, у сучасних дослідженнях SWOT-аналіз широко застосовується для стратегічного планування розвитку підприємств, оцінки впливу змін митної політики на експортний потенціал, виявлення ризиків виходу на нові ринки, що сприяє розробці гнучких стратегій розвитку.

Методики визначення митної вартості та розрахунку митного навантаження застосовуються у прикладних дослідженнях для оптимізації витрат підприємств та розробки рекомендацій для удосконалення державної митної політики [27]. Результати таких досліджень використовуються також у процесі укладення міжнародних торговельних угод. Таким чином, системний підхід до аналізу митного навантаження є важливою передумовою ефективною зовнішньоекономічної діяльності, сприяючи підвищенню конкурентоспроможності підприємств та економіки загалом.

Поряд з мікроекономічними методами, що дозволяють оцінити вплив митної політики на рівні підприємства, у науковій літературі представлено також широкий спектр макроекономічних підходів до аналізу впливу митно-тарифного регулювання на економіку країни в цілому. Ці методи доповнюють мікроекономічний аналіз, дозволяючи оцінити системні наслідки змін митної політики та обґрунтувати стратегічні рішення щодо її оптимізації.

Одним із найефективніших методів аналізу впливу митних тарифів на економіку є метод локальних проєкцій Джорди (*Jordà's local projection method*), який дозволяє оцінити функції імпульсних відгуків ключових економічних показників на зміни тарифних ставок. Перевага цього методу полягає в його гнучкості та можливості враховувати нелінійності без накладання потенційно невідповідних динамічних обмежень, що характерні для векторних авторегресійних моделей.

Важливим елементом аналізу є також кореляційний аналіз, який дозволяє встановити характер і силу взаємозв'язку між середньозваженими ставками

ввізного мита та показниками зовнішньоторговельної діяльності, такими як обсяги експорту та імпорту, відношення експорту та імпорту до ВВП [29].

Для порівняльного аналізу митного навантаження за категоріями товарів доцільно використовувати такі показники, як середня ставка ввізного мита, частка у загальному імпорті, податкове навантаження на одиницю товару (дол/кг) та динаміка імпорту. Це дозволяє виявити диференціацію тарифного регулювання за різними категоріями товарів та оцінити ефективність стимулюючого впливу митних пільг на обсяги поставок.

Динаміка митного навантаження на економіку може бути проаналізована через такі показники, як обсяг митних платежів, їх частка у доходах бюджету, відношення до ВВП, податкове навантаження на одиницю імпорту, обсяг пільг та частка пільг у потенційних надходженнях. Це дозволяє оцінити фіскальну значущість митних платежів та їхню роль в економіці країни.

Комплексний підхід, що поєднує мікро- та макроекономічні методи оцінки впливу митної політики на зовнішньоекономічну діяльність, дозволяє отримати всебічну картину наслідків змін митно-тарифного регулювання. Такий підхід є важливою передумовою ефективного управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств та розробки обґрунтованих рекомендацій щодо оптимізації державної митної політики з урахуванням специфіки конкретної економіки.

Висновки до першого розділу

1. Митна політика є важливим інструментом регулювання зовнішньоекономічної діяльності держави. Вона забезпечує економічну безпеку, сприяє розвитку національного виробництва та захищає внутрішній ринок від недобросовісної конкуренції. Основні принципи митного регулювання закріплені в національному законодавстві та відповідають міжнародним стандартам.

2. Вплив митної політики на конкурентоспроможність товарів здійснюється як через тарифні, так і через нетарифні інструменти. Тарифні методи включають мито, акцизи та податки, а нетарифні — ліцензування, квотування, технічні регламенти та екологічні стандарти. Застосування цих інструментів має на меті захист вітчизняного виробника, підвищення якості товарів і спрощення процедур зовнішньої торгівлі.

3. Одним із ключових напрямів модернізації митної системи є цифровізація та впровадження інноваційних інструментів, зокрема системи "Єдиного вікна". Це сприяє спрощенню митних процедур, зниженню витрат часу та коштів для суб'єктів ЗЕД, а також підвищенню прозорості та ефективності контролю.

4. Оцінка ефективності митної політики вимагає використання комплексного підходу, який поєднує мікро- та макроекономічні методи аналізу, зокрема SWOT-аналіз, методи визначення митної вартості та митного навантаження. Це дозволяє формувати обґрунтовані рекомендації для підвищення конкурентоспроможності продукції на світових ринках.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТОВАРІВ

2.1. Сучасний стан митно-тарифної політики України в контексті євроінтеграції

Євроінтеграція залишається пріоритетним вектором зовнішньоекономічної політики України, що зумовлює необхідність гармонізації національного митного регулювання із нормами ЄС. В умовах зростаючої глобальної взаємозалежності країн, формування ефективної митної системи є ключовим чинником забезпечення економічної безпеки та сталого розвитку. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, зокрема її положення про Зону вільної торгівлі, відіграла значну роль у трансформації митно-тарифної політики держави. Наразі митні органи України зосереджують увагу не лише на наповненні бюджету, але й на створенні сприятливих умов для прозорої торгівлі, захисту національного виробника та протидії зовнішнім економічним загрозам. Гармонізація митного законодавства з асquis ЄС сприяє зміцненню економічних зв'язків з країнами Європи та підвищує конкурентоспроможність українських товарів. Митна справа дедалі більше розглядається як інструмент модернізації економіки та ефективного регулювання ЗЕД у складних умовах політичної та економічної нестабільності. У цьому контексті доцільно розглянути основні реформи митної системи України, спрямовані на її зближення з європейськими стандартами та сучасними практиками торгівлі.

З 1 січня 2016 року набрали чинності положення Угоди про поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та Європейським Союзом [30]. Цей договір передбачає суттєву лібералізацію торгівлі шляхом зменшення торговельних бар'єрів, що стало важливим кроком у напрямку

інтеграції української економіки до європейського простору. За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, у межах ЗВТ було усунуто 97% митних тарифів на українські товари, а середній тариф для українського експорту зменшено з 7,6% до 0,5% [1]. Це значно підвищило доступ українських товарів на європейський ринок. У звітах Європейської комісії за лютий і листопад 2023 року зазначено, що найбільший рівень готовності України до виконання вимог acquis ЄС зафіксовано саме в розділі 29 «Митний союз». Станом на сьогодні митне законодавство України в більшості аспектів уже наближене до норм ЄС, зокрема у сферах транзиту, авторизованих економічних операторів (АЕО), митної оцінки, визначення країни походження товарів та захисту прав інтелектуальної власності. Для наочної оцінки результатів цих змін доцільно звернутися до статистичних даних зовнішньої торгівлі України.

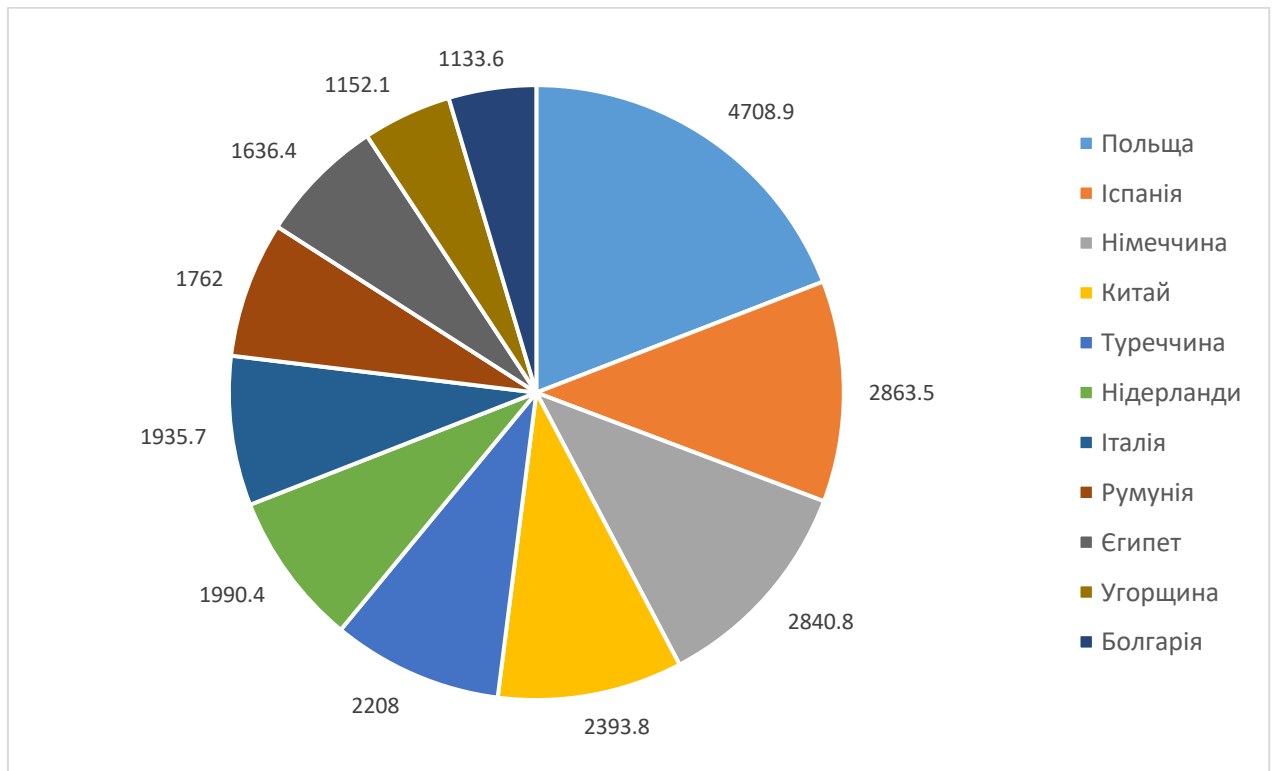

Рис. 2.1. Експорт України у 2024 році за країнами, млн дол. США

Джерело: складено автором матеріалом [31]

За оновленими статистичними даними за 2024 рік, обсяги експорту України становили 41 733,1 млн дол. США. Найбільшу частку експорту

традиційно займають країни Європейського Союзу — їх сукупний показник склав 24 830,9 млн дол. США, що становить понад 59% загального обсягу. Це свідчить про стабільну орієнтацію українського експорту на європейський ринок, а також про глибоку інтеграцію економічних зв'язків з ЄС, зокрема в рамках Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі. Серед окремих країн лідером за обсягами експорту є Польща — 4 708,9 млн дол. США. Це підтверджує, що Польща зберігає статус не лише сусіда, а й одного з ключових стратегічних торговельних партнерів України. Високі показники також демонструють Іспанія (2 863,5 млн дол.) та Німеччина (2 840,8 млн дол.), які посідають відповідно друге й третє місця серед країн ЄС за обсягами українського експорту. Поза межами Європейського Союзу серед основних партнерів слід виокремити Китай — 2 393,8 млн дол., Туреччину — 2 208,0 млн дол. і Єгипет — 1 636,4 млн дол. Високий експорт до Китаю й Туреччини засвідчує, що азійський і близькосхідний напрями залишаються важливими для України як джерела попиту на сільськогосподарську продукцію, руду та метали. Єгипет, своєю чергою, виступає традиційним споживачем українських зернових, що пояснює стабільні експортні потоки в цьому напрямі. Також варто відзначити активні торговельні зв'язки з іншими країнами ЄС, серед яких Нідерланди (1 990,4 млн дол.), Італія (1 935,7 млн дол.), Румунія (1 762,0 млн дол.), Угорщина (1 152,1 млн дол.) та Болгарія (1 133,6 млн дол.). Це ще раз підкреслює, що український експортний потенціал зосереджений передусім у європейському просторі. Загалом, на основі аналізу експортної географії України у 2024 році можна зробити висновок, що її зовнішньоторговельна стратегія базується на диверсифікації ринків, з пріоритетним вектором на ЄС. Така структура дозволяє частково компенсувати ризики, пов'язані з військовими діями та торговими обмеженнями, одночасно підтримуючи макроекономічну стабільність і валютні надходження.

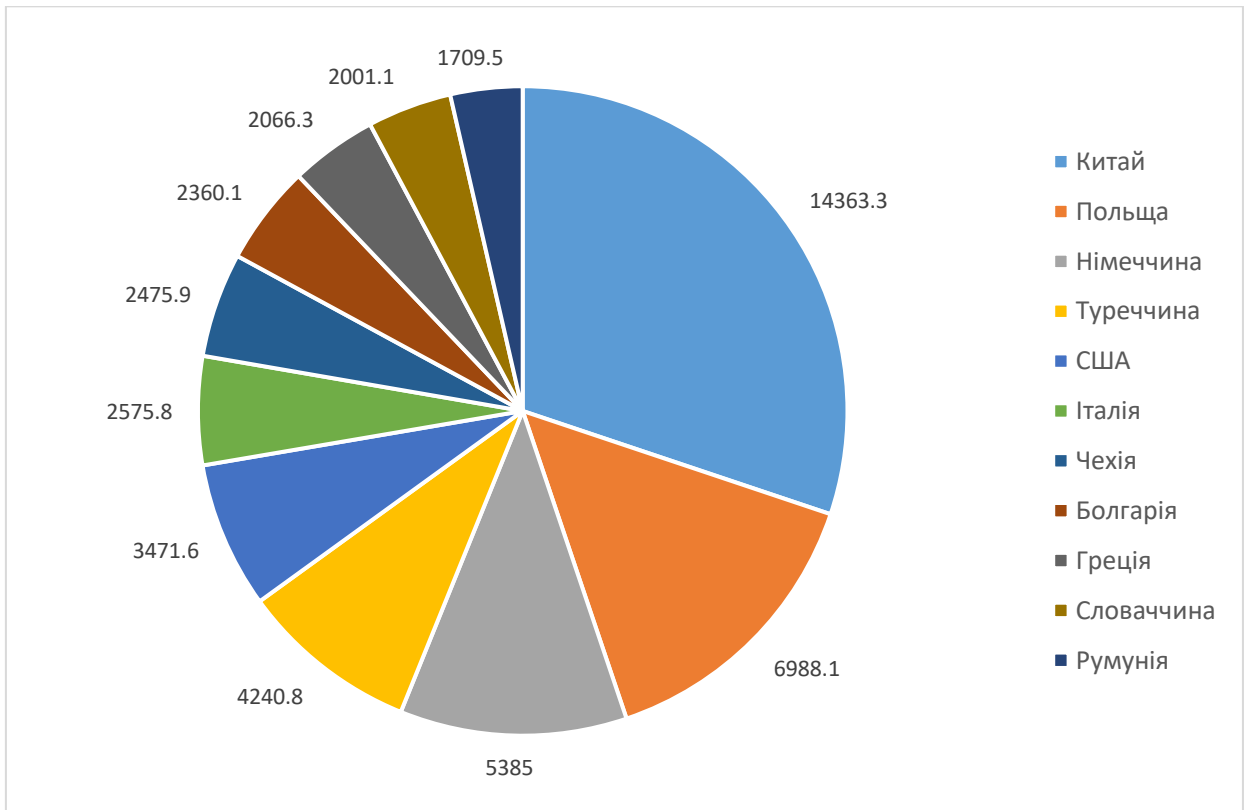

Рис. 2.2. Імпорт України у 2022 році за країнами, тис. дол. США

Джерело: складено автором матеріалом [31]

На рисунку 2.2 представлено обсяги імпорту України за 2024 рік, що демонструють ключові напрямки торговельного співробітництва. Загальний обсяг імпорту склав 70 751,2 млн дол. США. Як і в попередні роки, провідне місце серед торговельних партнерів займають країни Європейського Союзу — сукупний імпорт із країн-членів ЄС становить 35 705,3 млн дол. США, що дорівнює майже 50,5% загального обсягу. Це свідчить про стійке закріплення європейського напрямку в зовнішньоекономічній політиці України та продовження інтеграційного курсу в рамках Угоди про асоціацію з ЄС. Серед окремих країн найбільший обсяг імпортних поставок забезпечує Китай — 14 363,3 млн дол. США, що становить приблизно 20,3% загального імпорту. Такий результат вкотре підтверджує статус Китаю як стратегічного торговельного партнера, особливо у сфері промислових товарів, електроніки та машинобудівної продукції. Значні обсяги імпорту також надходять із Польщі (6 988,1 млн дол. США), Німеччини (5 385,0 млн дол. США) та Туреччини (4 240,8 млн дол. США). Усі зазначені країни відіграють важливу

роль у забезпеченні українського ринку продукцією хімічної промисловості, технікою, паливно-енергетичними ресурсами та продуктами харчування. Важливими партнерами залишаються й США (3 471,6 млн дол. США), Італія (2 575,8 млн дол. США), Чехія (2 475,9 млн дол. США), Болгарія (2 360,1 млн дол. США), Греція (2 066,3 млн дол. США), Словаччина (2 001,1 млн дол. США) та Румунія (1 709,5 млн дол. США). Це свідчить про географічну диверсифікацію імпорتنих джерел та прагнення України до збалансованих торговельних відносин з широким колом країн. Загалом, зазначена структура імпорту демонструє високий ступінь включення України у глобальні ланцюги постачання та міжрегіональну торгівлю. Наявність стабільних торговельних зв'язків як із країнами ЄС, так і з азійськими партнерами (насамперед Китаєм і Туреччиною) підтверджує багатовекторність української зовнішньоекономічної стратегії. Поглиблення таких зв'язків у майбутньому залежатиме від подальших кроків у сфері митного регулювання, спрощення процедур імпорту та узгодження стандартів якості з вимогами міжнародного ринку.

У межах поступового інтегрування України до єдиного економічного простору ЄС відбулося й продовжує реалізовуватись масштабне тарифне спрощення щодо Європейського Союзу. Паралельно з цим Україна є стороною багатьох угод про створення зон вільної торгівлі — з державами СНД, Грузією, Македонією, Чорногорією, країнами ЄАВТ. Важливим кроком стала чинність Угоди про асоціацію з ЄС. Крім того, діє угода про вільну торгівлю з Канадою, а 21 січня 2019 року в Єрусалимі було підписано аналогічну угоду з Державою Ізраїль [32]. У той же час ведуться переговори щодо нових двосторонніх торговельних угод про зони вільної торгівлі з іншими партнерами.

У 2022–2023 роках Україна активізувала адаптацію митного кодексу до правової бази Європейського Союзу, що дозволило значно наблизити внутрішні процедури до стандартів єдиного ринку ЄС. Зокрема, удосконалено процедуру складання митних декларацій на товари в межах однієї товарної

позиції за УКТ ЗЕД. Передбачено можливість для підприємств застосовувати митні спрощення, які відповідають європейській практиці. Було імплементовано підходи ЄС до прийняття рішень митними органами, механізми оцінки та моніторингу відповідності, а також процедури перегляду, внесення змін, анулювання рішень і реалізації права бути заслуханим.

Також важливою стала адаптація положень щодо митних декларацій і функціонування електронної транзитної системи відповідно до Конвенції про процедуру спільного транзиту. Удосконалено правила визначення країни походження товарів згідно з Митним кодексом ЄС, що забезпечує реалізацію положень чинних угод про вільну торгівлю. Окремі зміни стосуються також адаптації процедур декларування військової техніки та іншої продукції подвійного призначення до євроатлантичних стандартів [33].

У контексті дії тарифних преференцій експортери та імпортери мають дотримуватися певних вимог, зокрема — надання сертифіката походження товару, дотримання умов прямого транспортування та закупівлі. Наприклад, відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС, українським підприємствам потрібно отримати сертифікат походження EUR.1 або інший підтвердний документ. Додатково компанії можуть набути статусу "уповноваженого експортера", що полегшує процес оформлення сертифікатів EUR.1. Угода також передбачає безмитні тарифні квоти ЄС для 36 категорій товарів, а ще для 4 передбачено додаткові квоти. Зі свого боку Україна визначила тарифні квоти для трьох товарних категорій — м'ясо свинини, м'ясо птиці, напівфабрикати з м'яса птиці — і додаткові квоти для ще двох товарів.

ЄС використовує два основні принципи адміністрування тарифних квот [34]:

- Принцип "перший прийшов — перший обслуговується" стосується таких товарів, як ячмінна крупа й борошно, баранина, цукор, овес, перероблені харчові продукти, соки, крохмаль, сигари, оброблені молочні продукти, етиловий спирт тощо.

- Система імпорتنих ліцензій застосовується до м'яса птиці, свинини, сухого молока, яєць, вершкового масла, яловичини, кукурудзи, пшениці, ячменю, згущеного молока, йогуртів тощо.

У межах Угоди передбачено щорічне збільшення обсягів квот для 18 українських товарних позицій. Наприклад, тарифна квота на виноградний та яблучний соки зростає з 10 000 до 20 000 тонн упродовж п'яти років: у 2017 році – 12 000 тонн, у 2018 – 14 000 тонн, у 2019 – 16 000 тонн, у 2020 – 18 000 тонн, а з 2021 року — стабільно 20 000 тонн щорічно [35]. У межах додаткових торговельних преференцій ЄС з 1 жовтня 2017 року були запроваджені додаткові нульові тарифні квоти на п'ять агропродовольчих товарів: мед (2 500 тонн), виноградний сік (500 тонн), ячмінне борошно, перероблені помідори (3 000 тонн), овес (4 000 тонн). З 1 січня 2018 року додано квоти на пшеницю (65 000 тонн), кукурудзу (625 000 тонн) та ячмінну крупу (325 000 тонн) [35].

Важливою складовою наближення до стандартів ЄС є цифровізація та автоматизація митних процесів. Сучасне митне адміністрування безпосередньо залежить від рівня розвитку інформаційних технологій, що охоплюють передачу, обробку, облік та збереження економічної інформації [35].

Основні напрямки використання ІТ в митній системі включають: впровадження електронного декларування та електронного документообігу; митний контроль і оформлення з використанням інформаційних технологій; взаємодію з іншими державними органами у режимі реального часу; ведення спеціальної митної статистики; облік товарів під різними митними режимами. На практиці митниця використовує інтегровані ІТ-рішення, які об'єднують інформаційні ресурси, дозволяючи ефективно організовувати електронний обмін даними. Програмне та апаратне забезпечення, а також засоби захисту даних підлягають сертифікації відповідно до законодавства України [36].

Ключовим етапом цифрової трансформації є повний аудит ІТ-інфраструктури митних органів (включно з технікою, програмним забезпеченням та процесами), що дозволить сформулювати стратегію розвитку у

формі дорожньої карти. Особливу увагу приділяють модернізації системи аналізу та управління ризиками. Пріоритетними завданнями тут є: інтеграція нових джерел інформації, автоматичне оцінювання ризиків до прибуття товару, посилення контролю за виконанням митних доручень, зменшення впливу людського фактору. Наступним кроком стане технічне оновлення — закупівля та впровадження сучасного обладнання: ваг, камер спостереження, сканерів, зчитувачів номерних знаків тощо. Це дозволить створити єдину аналітичну систему, яка стане базою для формування рішень у системі управління ризиками та автоматизації процедур митного контролю [37].

До впровадження нових стандартів оснащення передбачається провести комплексний аудит інфраструктури, технічних засобів і фінансових ресурсів, необхідних для їх функціонування. Таким чином, перехід до сучасної митної інфраструктури, уніфікованої зі стандартами ЄС, є критично важливим для підвищення прозорості, ефективності та передбачуваності митних процедур в Україні.

У продовження аналізу функціонування митно-тарифної політики України слід окремо зосередитися на динаміці змін у тарифних ставках, оскільки це один із ключових чинників, що прямо впливає на обсяги імпортно-експортних операцій, конкурентоспроможність українських товарів, а також на загальну макроекономічну стабільність країни. Хоча для повної оцінки ефективності митної системи важливо враховувати й інші параметри — як-от якість митного контролю, прозорість процедур, антикорупційні заходи тощо — все ж саме коригування ставок мита справляє помітний вплив на зовнішньоекономічну діяльність України.

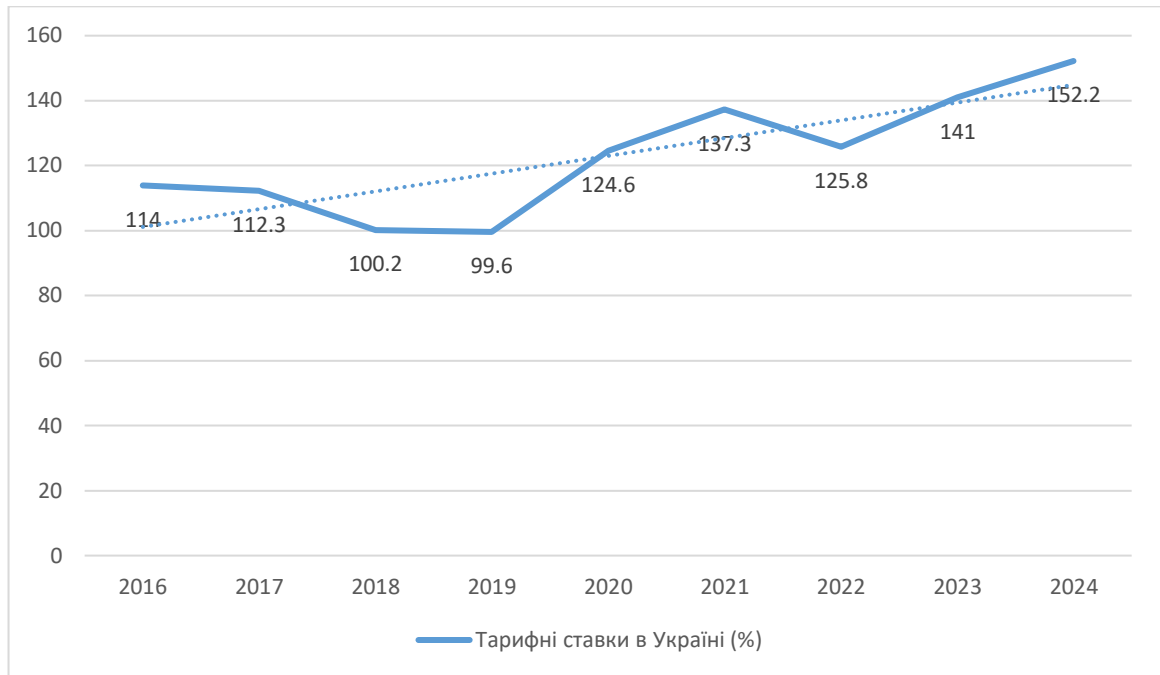

Рис. 2.3. Зміна тарифних ставок, %

Джерело: складено автором матеріалами [31, 38]

Згідно з даними, поданими на рисунку 2.3, з 2016 до 2018 року спостерігалася тенденція до зниження тарифних ставок — з 114% до 100,2%, що становить загальне зменшення на 14%. Цей період відображає спроби лібералізації торгівлі, спрямовані на інтеграцію України до глобальних економічних процесів. У 2018–2019 роках ситуація стабілізувалася, і зміни були мінімальними (лише $-0,6\%$), що свідчило про короткочасну рівновагу в регуляторній політиці. Проте вже з 2020 року тарифні ставки почали стрімко зростати: лише протягом одного року вони піднялися на 37,3%, досягнувши рівня 137,3%. Це зростання можна пов'язати із зовнішніми шоками, серед яких — зростання цін на енергоносії, перебудова логістичних ланцюгів, зміни у фінансовій політиці та збільшення витрат на державне регулювання. У 2022 році, на тлі повномасштабної військової агресії РФ та відповідної дестабілізації економіки, тарифні ставки знизилися до 125,8%, що було зумовлено необхідністю підтримати критичний імпорт і зменшити тиск на бізнес. Згодом, у 2023 році, уряд запровадив компенсаційні механізми й індексації, завдяки чому ставки знову зросли — до 141,0%, або на 12% порівняно з попереднім роком. Така динаміка продовжилася й у 2024 році:

підвищення на 8% (до 152,2%) пояснюється збільшенням мінімальної заробітної плати до 7100 грн та впровадженням нових тарифних коефіцієнтів Єдиної тарифної сітки (ЄТС). Значною мірою на рівень митної політики в ці роки вплинув ріст тарифів на енергоносії (на 30–40% у 2024 році), а також синхронізація ЄТС із рівнем інфляції (оклад I розряду зріс з 3195 грн у 2024 до запланованих 4030 грн у 2026 році).

Ключовими характеристиками змін тарифної політики 2020–2024 років є циклічність і нерівномірність: різкі стрибки (2020–2021, 2023–2024) чергуються з періодами відносної стабільності. Зміни обумовлюються не лише економічною ситуацією, а й політичними рішеннями, включно з податковими та митними пільгами. Відповідні закони на 2025 рік уже підписані Президентом України. Йдеться, зокрема, про такі нормативні акти:

Закон України № 4144-IX від 17.12.2024 р. — про звільнення від ввізного мита окремих товарів оборонного призначення;

Закон України № 4143-IX від 17.12.2024 р. — про звільнення від ПДВ операцій з імпорту відповідних товарів.

Зазначені законодавчі ініціативи передбачають: пільговий імпорт складових для виробництва боєприпасів; продовження безмитного ввезення БПЛА, засобів нічного бачення, антидронових систем тощо; розширення пільг на водні та наземні безпілотники; відтермінування екологічних стандартів Євро-6 для транспортних засобів до 01.01.2027 р.; фіскальні пільги для волонтерів та неприбуткових організацій; збереження ПДВ-пільг для українського кінематографу; скасування обов'язкової оцінки вартості вживаних авто; повну фіскалізацію грального бізнесу [39].

У контексті імпортних операцій з країнами ЄС слід відзначити, що Мінекономіки опублікувало на своєму сайті оновлену інформацію про ставки ввізного мита на 2024 рік, що діятимуть у рамках Угоди про зону вільної торгівлі з ЄС. Це дозволяє підприємствам ефективніше планувати зовнішньоекономічну діяльність. Водночас, митні тарифи Європейського Союзу щодо українських товарів можна перевірити онлайн за допомогою

ресурсу Access2Markets, створеного Єврокомісією. Крім того, 6 червня 2023 року набув чинності Регламент Європейського Парламенту та Ради № 2023/1077, яким продовжено до 5 червня 2024 року режим тимчасової лібералізації торгівлі з Україною. Відповідно до нього: скасовано мита на фрукти, овочі, агропродукцію, промислові товари; припинено дію антидемпінгових мит; запроваджено спрощені правила імпорту товарів українського походження [40].

Аналізуючи вищенаведені дані, можна зробити висновок, що тарифна політика України у 2020–2024 роках відзначалася високою волатильністю та значним впливом зовнішньополітичних обставин. В умовах війни та економічної нестабільності уряд використовує інструменти митного регулювання не лише для наповнення бюджету, а й як засіб підтримки стратегічних галузей, оборонної сфери та малого бізнесу. Водночас, періоди підвищення митних ставок без належного аналізу ризику можуть мати негативні наслідки — зокрема, для імпортозалежних галузей та кінцевих споживачів. Подальше удосконалення митно-тарифної політики має базуватися на принципах адаптивності, прозорості та гармонізації із європейськими стандартами.

2.2. Вплив митного регулювання на динаміку та структуру експорту й імпорту України

Комплексний аналіз зовнішньоторговельної діяльності України свідчить про суттєві трансформації, які відбуваються під впливом не лише глобальних економічних тенденцій, але й специфічних факторів, зокрема ефективності митного регулювання. Дослідження динаміки експортно-імпортних операцій дозволяє виявити ключові закономірності та оцінити вплив митних інструментів на міжнародну конкурентоспроможність українських товарів.

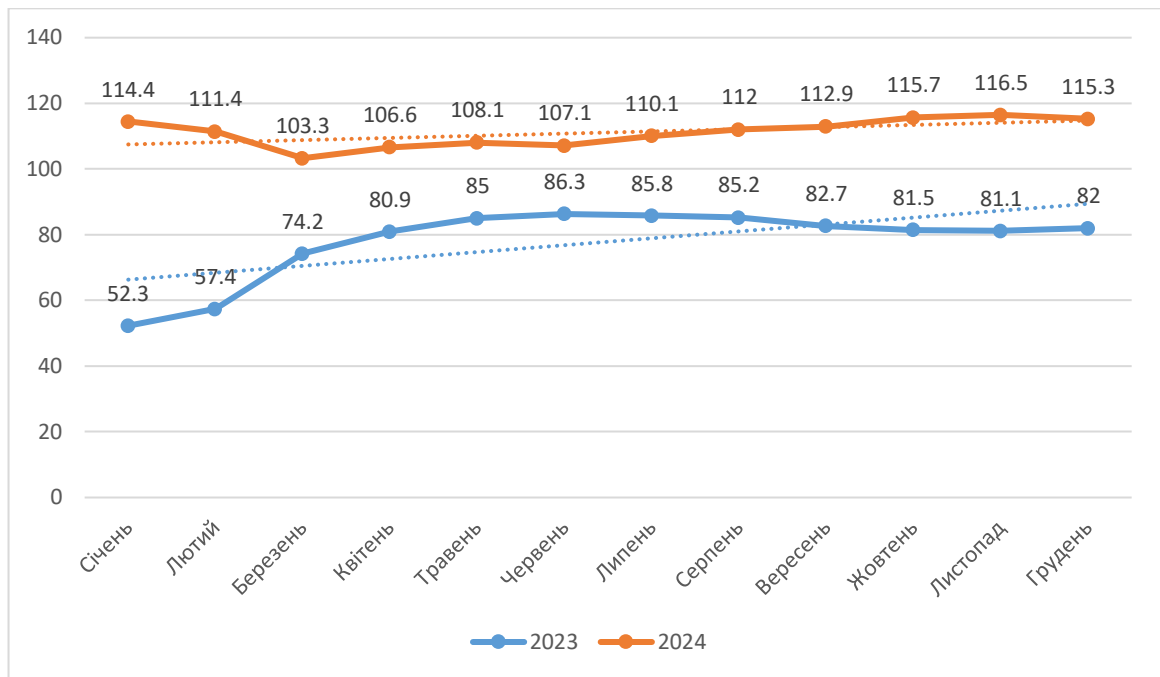

Рис. 2.4. Темпи зростання (зниження) експорту товарів (у % до відповідного періоду попереднього року)

Джерело: складено автором матеріалом [41]

Аналіз даних рисунку 2.4 демонструє, що у 2023 році спостерігалось суттєве падіння експорту товарів порівняно з попереднім роком, особливо у перші місяці, коли показники становили лише 52,3–57,4% від рівня відповідного періоду 2022 року. Поступова стабілізація відбувалася протягом року, і до грудня 2023 року експорт досяг 82,0% від рівня грудня 2022 року. Це пояснюється логістичними проблемами, порушенням виробничих ланцюгів та загостренням безпекових викликів у цей період.

Натомість 2024 рік демонструє значне відновлення експортного потенціалу — всі місяці характеризуються зростанням експорту порівняно з відповідними періодами 2023 року. Найвищі темпи зростання спостерігалися у листопаді (116,5%) та жовтні (115,7%). Такий тренд свідчить про адаптацію українського бізнесу до нових реалій, відновлення виробничих потужностей та ефективність державних заходів щодо стимулювання експорту, включаючи лібералізацію митних процедур та розширення торговельних можливостей в рамках міжнародних угод.

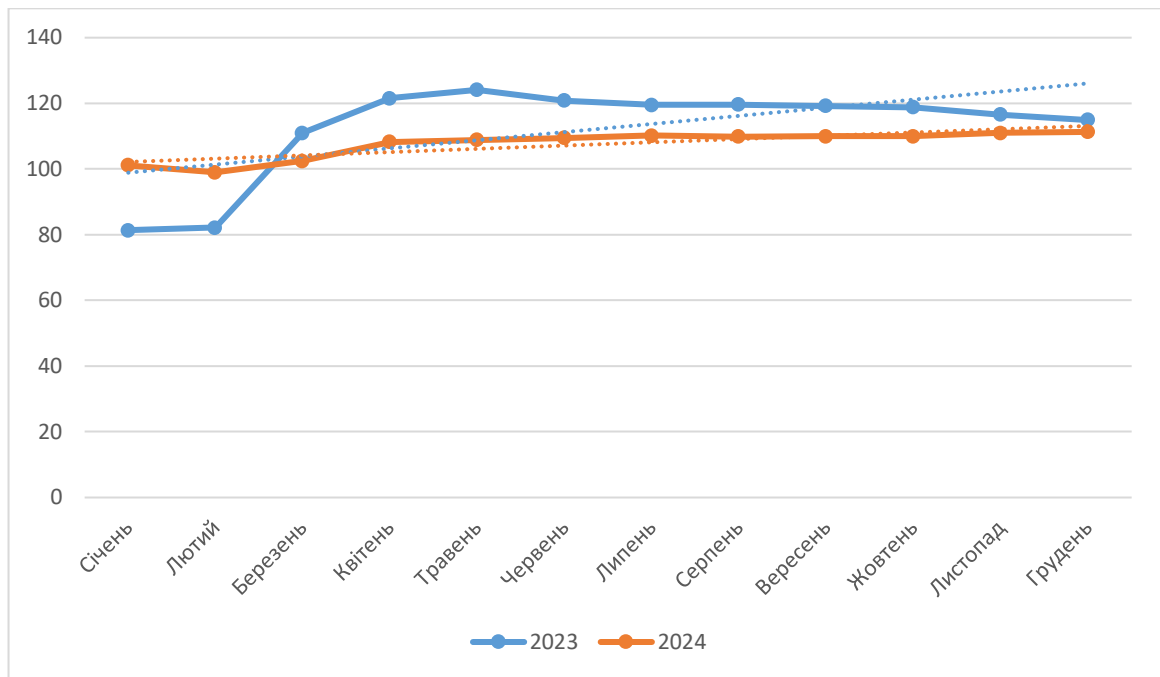

Рис. 2.5. Темпи зростання (зниження) імпорту товарів (у % до відповідного періоду попереднього року)

Джерело: складено автором матеріалом [41]

Динаміка імпорту (рисунок 2.5) демонструє дещо відмінну від експорту тенденцію. У 2023 році після початкового зниження у січні-лютому (до 81,4-82,2%) відбулося суттєве зростання імпорту, яке досягло піку у травні (124,1%). Така ситуація може бути пояснена необхідністю задоволення критичного попиту на енергоносії, обладнання та товари першої необхідності. У 2024 році спостерігається більш помірне зростання імпорту з тенденцією до прискорення у другому півріччі (до 111,3% у грудні). Це свідчить про відновлення внутрішнього споживчого та інвестиційного попиту, а також про ефективність митних механізмів, спрямованих на захист внутрішнього ринку без створення надмірних бар'єрів для критично важливого імпорту.

Порівняння графіків 2.4 і 2.5 дозволяє зробити висновок про поступову гармонізацію зовнішньоторговельних потоків протягом 2024 року, коли темпи зростання експорту (103,3-116,5%) перевищували темпи зростання імпорту (99,0-111,3%). Така тенденція є позитивною з точки зору вирівнювання торговельного балансу та зменшення дефіциту зовнішньої торгівлі.

Таблиця 2.1

Зовнішньоторговельний баланс України з 2014 по 2024 (млн. грн.)

Рік	Номінальний ВВП	Експорт товарів та послуг	% ВВП	Імпорт товарів та послуг	% ВВП	Сальдо (експорт-імпорт)	% ВВП
2014	1566728	770121	49,2	-834133	-53,2	-64012	-4,1
2015	1979458	1044541	52,8	-1084016	-54,8	-39475	-2,0
2016	2383182	1174625	49,3	-1323127	-55,5	-148502	-6,2
2017	2982920	1430230	47,9	-1618749	-54,3	-188519	-6,3
2018	3558706	1608890	45,2	-1914893	-53,8	-306003	-8,6
2019	3974564	1636416	41,2	-1947599	-49,0	-311183	-7,8
2020	4194102	1637399	39,0	-1681526	-40,1	-44127	-1,1
2021	5459574	2224704	40,7	-2286067	-41,9	-61363	-1,1
2022	5191028	1840563	35,5	-2712325	-52,3	-871762	-16,8
2023	6537825	1868904	28,6	-3237014	-49,5	-1368110	-20,9
2024	7658659	2252428	29,4	-3702410	-48,3	-1449982	-18,9

Джерело: складено автором матеріалом [42]

Довгострокова динаміка зовнішньоторговельного балансу України (таблиця 2.1) демонструє суттєві структурні зміни в економіці країни. Відношення експорту до ВВП зменшилося з 49,2% у 2014 році до 29,4% у 2024 році, що свідчить про зниження експортоорієнтованості економіки. Імпортозалежність також зазнала змін – частка імпорту у ВВП зменшилася з 53,2% до 48,3% за аналогічний період. Особливо помітною є тенденція до погіршення зовнішньоторговельного сальдо в 2022-2024 роках – дефіцит сягнув 16,8-20,9% ВВП порівняно з 1,1-8,6% у попередні роки.

Різке погіршення торговельного балансу з 2022 року пояснюється порушенням традиційних експортних ланцюгів, зниженням виробничих можливостей та необхідністю збільшення імпорту для відновлення інфраструктури. Втім, помітне незначне поліпшення ситуації у 2024 році (зменшення відносного дефіциту до 18,9% ВВП порівняно з 20,9% у 2023 році), що корелює з описаними вище позитивними тенденціями у щомісячній динаміці експорту та імпорту. Цей тренд може свідчити про певну ефективність заходів митної політики, спрямованих на стимулювання експорту та оптимізацію імпортних потоків.

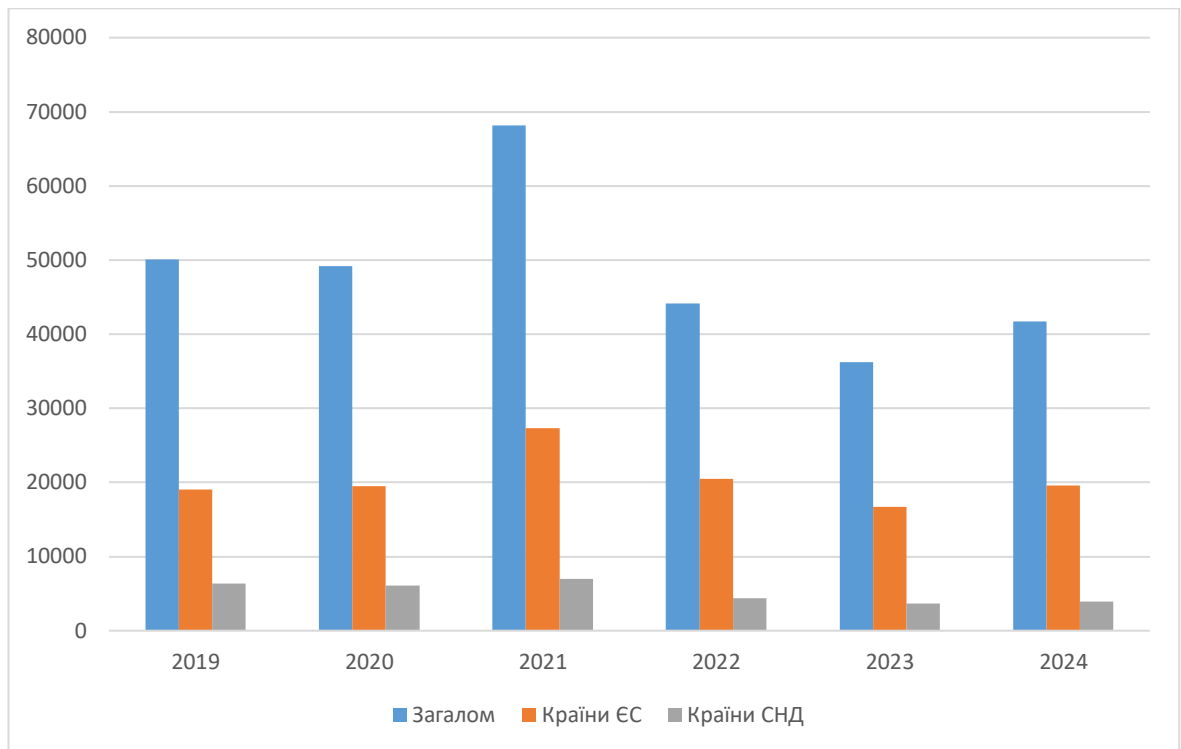

Рис. 2.6. Динаміка експорту товарів з України у 2019–2024 рр. (млн дол. США)

Джерело: складено автором матеріалом [31]

Аналіз географічної структури експорту (рисунок 2.6) демонструє суттєву переорієнтацію зовнішньоторговельних зв'язків України. Частка експорту до країн ЄС у загальному обсязі зросла з 37,9% у 2019 році до 47,0% у 2024 році, що свідчить про поглиблення європейської інтеграції. Водночас експорт до країн СНД скоротився як в абсолютному вимірі (з 6,4 до 3,9 млрд дол. США), так і у відносному (з 12,8% до 9,3% загального обсягу).

Особливо показовим є порівняння динаміки загального експорту та експорту до ЄС. Якщо у 2024 році загальний експорт скоротився на 16,7% порівняно з 2019 роком, то експорт до ЄС зріс на 3,2%. Це свідчить про ефективність митної політики у контексті імплементації Угоди про асоціацію з ЄС та поступове подолання нетарифних бар'єрів на європейському ринку. Зокрема, ефективне використання тарифних квот та спрощення процедур підтвердження відповідності продукції європейським стандартам сприяють посиленню конкурентоспроможності українських товарів на ринку ЄС.

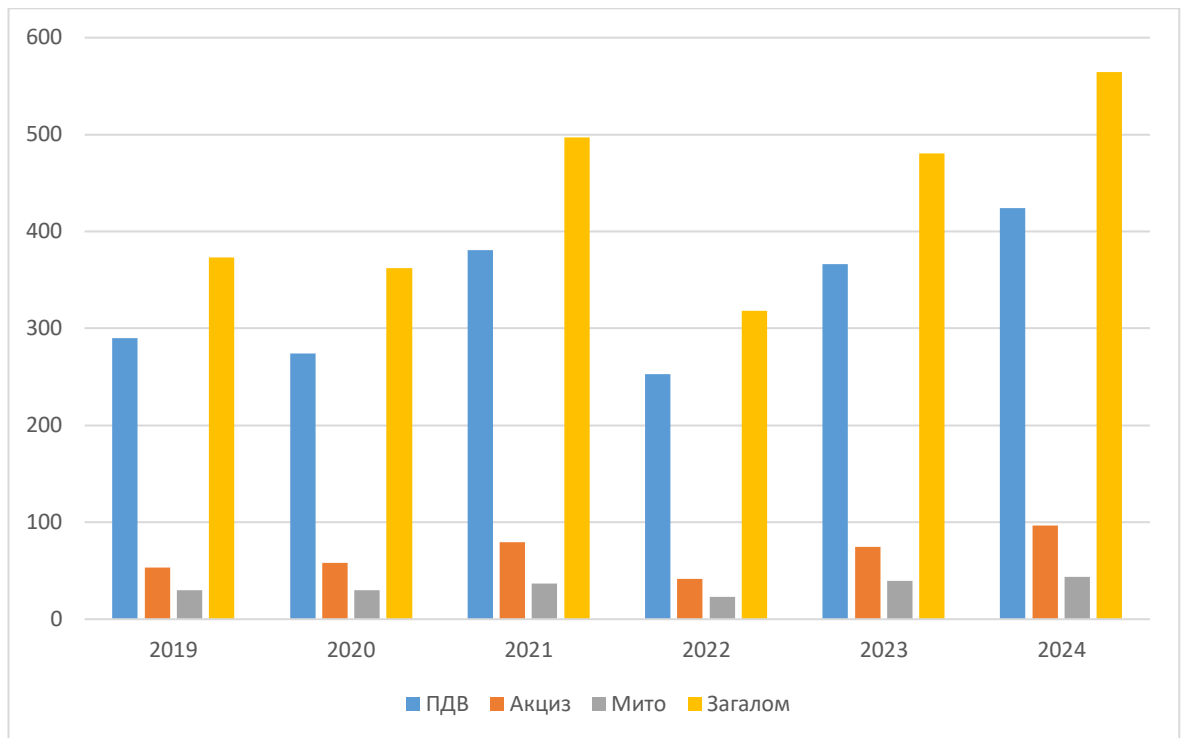

Рис. 2.7. Динаміка обсягу митних платежів в Україні за 2019-2024 рр. (млрд грн)

Джерело: складено автором матеріалами [42, 43]

Фіскальний аспект митної політики представлений динамікою надходжень митних платежів (рисунок 2.7). Після зниження у 2022 році (до 318,1 млрд грн) спостерігається стійке зростання надходжень до 564,2 млрд грн за 11 місяців 2024 року. Таке відновлення свідчить не лише про збільшення обсягів зовнішньої торгівлі, але й про підвищення ефективності адміністрування митних платежів та вдосконалення системи митної оцінки. Зростання обсягів мита з 23,3 млрд грн у 2022 році до 43,5 млрд грн за 11 місяців 2024 року (збільшення на 86,7%) відображає як підвищення вартості імпорту, так і ефективність протидії схемам мінімізації митних платежів.

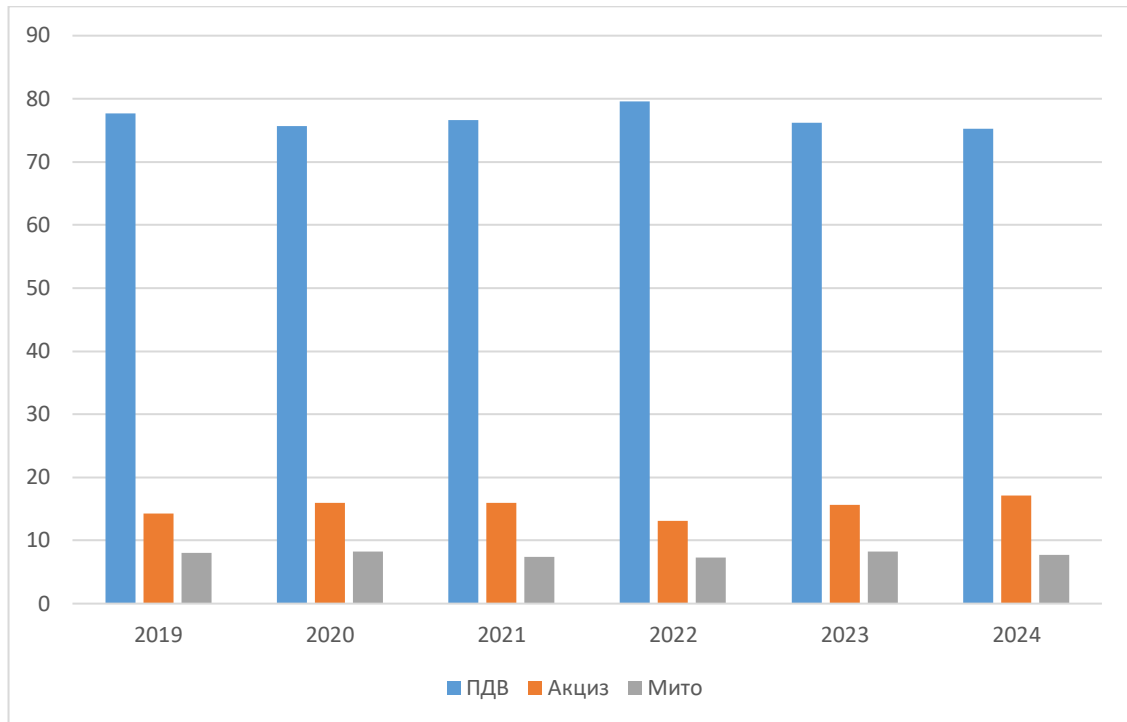

Рис. 2.8. Структура митних податків в Україні за 2019-2024 рр. (%)

Джерело: складено автором матеріалами [42, 43]

Аналіз структури митних платежів (рисунок 2.8) демонструє відносну стабільність їх композиції протягом 2019-2024 років. ПДВ залишається домінуючим джерелом надходжень, хоча його частка дещо зменшилася – з 77,7% у 2019 році до 75,2% у 2024 році. Натомість спостерігається зростання частки акцизного податку з 14,3% до 17,1%, що може свідчити про переорієнтацію імпорту на товари з вищим рівнем оподаткування. Частка мита коливається в межах 7,3-8,3%, що відображає відносну стабільність тарифної політики України.

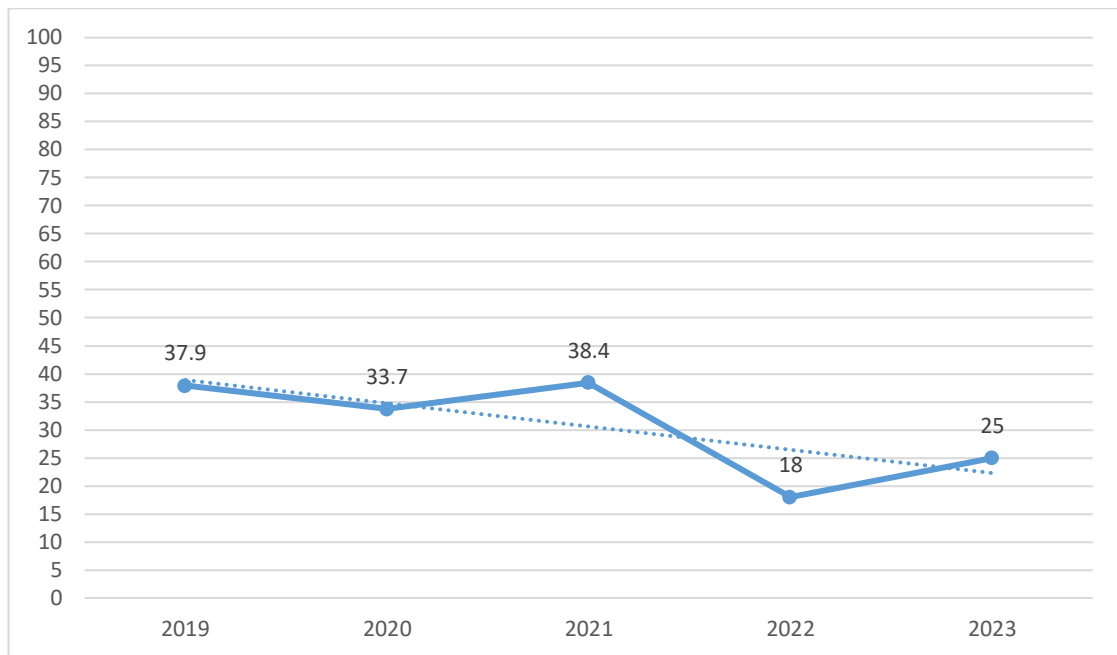

Рис. 2.9. Частка митних платежів у доходах Державного бюджету в Україні за 2019-2023 рр.

Джерело: складено автором матеріалами [42, 43]

Фіскальна значущість митних платежів (рисунок 2.9) зазнала суттєвих змін протягом досліджуваного періоду. Якщо у 2019-2021 роках митні платежі забезпечували 33,7-38,4% доходів Державного бюджету, то у 2022 році цей показник знизився до 18,0%. Часткове відновлення у 2023 році до 25,0% свідчить про поступову стабілізацію зовнішньоторговельної активності та ефективності митної системи. Однак, порівняно з доковідним періодом, залежність бюджету від митних надходжень залишається нижчою, що відображає структурні зміни в економіці та системі державних фінансів.

За даними Казначейства, у 2024 році митні органи перерахували до державного бюджету 591,7 млрд грн податків, що перевищує показники за 11 місяців 2024 року (564,2 млрд грн). Понад 99% сплачених митним органам податків складають митні платежі з імпорту товарів. Фізичні обсяги імпортованих товарів склали 31,26 млн тонн, що на 1,9% більше, ніж у 2023 році. При цьому обсяги оподаткованого імпорту зросли на 12,5%, а вартість товарів, випущених у вільний обіг зі сплатою податків – на 9%. Це свідчить про якісні зміни структури імпорту в бік товарів з вищою доданою вартістю.

Важливим аспектом є концентрація митних платежів – лише 10% суб'єктів ЗЕД (3,3 тис. платників) забезпечили понад 85% надходжень від імпорту. Водночас спостерігається зменшення на 8% кількості імпортерів категорії "малий бізнес" (з 19,6 до 18,0 тис. осіб), що свідчить про певну монополізацію зовнішньоторговельної діяльності та створює ризики для конкурентного середовища.

На надходження митних платежів у 2024 році вплинули різноспрямовані фактори. Негативний вплив мало зниження світових цін на сировину для виробництва бюджетоформуючих товарів: зменшення вартості нафтопродуктів на 12% (умовні недонадходження ПДВ 7,8 млрд грн), азотних добрив на 30% та добрив з 2-3 поживними елементами на 13% (недонадходження 2,5 млрд грн), гербіцидів та засобів захисту рослин на 19% (недонадходження 1,6 млрд грн). Крім того, відбулося значне збільшення обсягу пільг з оподаткування митними платежами – на 34% або 57,2 млрд грн (з 166,1 млрд грн у 2023 році до 223,4 млрд грн у 2024 році). Найбільше зростання пільг спостерігалось при імпорті товарів оборонного призначення (на 68% або 40,8 млрд грн), підакцизної сировини для виробництва тютюнових виробів та алкогольних напоїв (на 19% або 9,2 млрд грн), електромобілів (на 30% або 2,5 млрд грн) та товарів для відновлення енергетики (на 29% або 2,4 млрд грн).

Незважаючи на ці фактори, загальне податкове навантаження на 1 кг оподаткованого імпорту товарів зросло з 0,49 дол. США/кг у 2023 році до 0,51 дол. США/кг у 2024 році. Особливо помітним було зростання податкового навантаження на високотехнологічні товари: турбіни гідравлічні (+20,7 дол/кг), пластини та бруски з металокераміки для інструментів (+14,0 дол/кг), обладнання для виробництва паперу або картону (+6,3 дол/кг), годинники для носіння (+6,2 дол/кг), турбореактивні двигуни та газові турбіни (+5,8 дол/кг), вимірювальні прилади електричних величин (+5,1 дол/кг). Така структура податкового навантаження сприяє стимулюванню імпорту сировини та комплектуючих при одночасному захисті внутрішнього ринку від імпорту

готової продукції, що відповідає стратегії імпортозаміщення та розвитку внутрішнього виробництва з високою доданою вартістю [44].

Суттєво важливим для оцінки ефективності митної політики є аналіз товарної структури надходжень. У лютому 2024 року, порівняно з аналогічним періодом 2023 року, спостерігалось значне збільшення надходжень митних платежів при імпорті нафтопродуктів (на 3 635 млн грн), легкових автомобілів (на 1 381 млн грн), кам'яного вугілля (на 339 млн грн) та інших стратегічно важливих товарів. Така динаміка свідчить про відновлення імпорту інвестиційних товарів та товарів проміжного споживання, що є позитивним індикатором відновлення економічної активності.

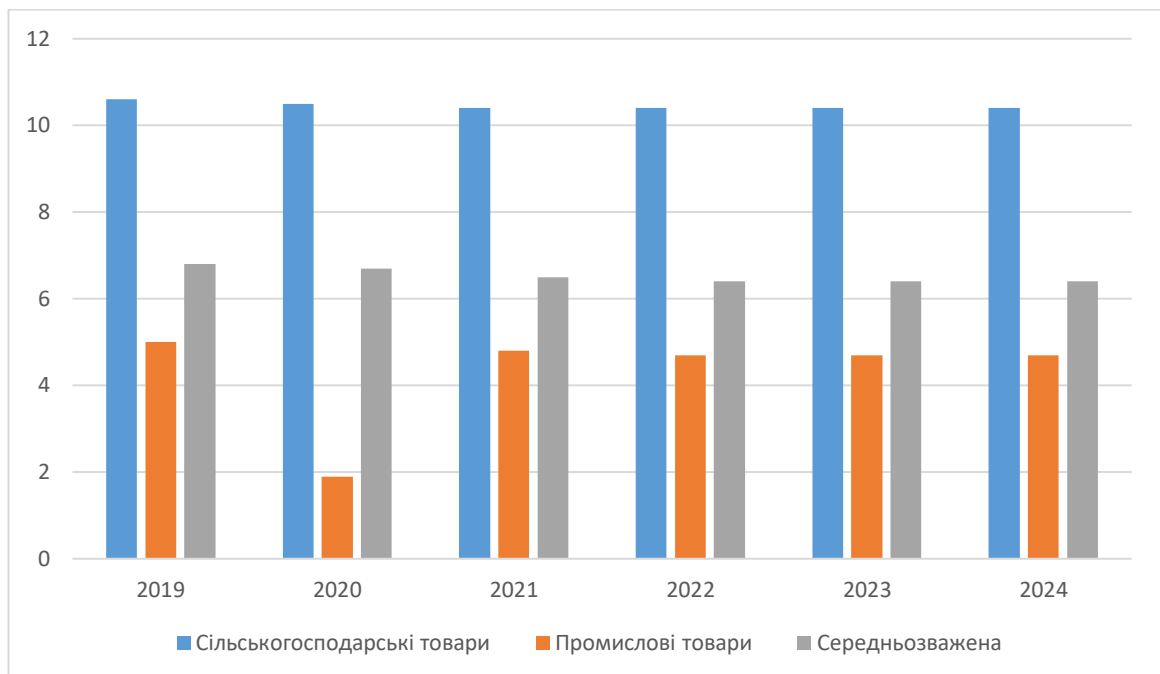

Рис. 2.10. Динаміка середніх ставок ввізного мита (%)

Джерело: складено автором матеріалом [35]

Аналіз тарифного захисту внутрішнього ринку (рисунок 2.10) демонструє поступову лібералізацію тарифного регулювання відповідно до зобов'язань України в рамках СОТ та інших міжнародних угод. Середньозважена ставка ввізного мита знизилася з 6,8% у 2019 році до 6,4% у 2024 році. При цьому зберігається диференціація рівнів захисту різних секторів економіки – ставки на сільськогосподарську продукцію (10,4%) більш ніж удвічі перевищують ставки на промислові товари (4,7%). Така політика відображає стратегічну

важливість аграрного сектора для економіки України та необхідність його захисту від зовнішньої конкуренції при одночасному забезпеченні доступу до промислових товарів, особливо тих, що не виробляються в Україні або виробляються в недостатній кількості.

Таблиця 2.2

Порівняння тарифів до/після зобов'язань СОТ

Товарна група	Ставка до СОТ (2015)	Зв'язана ставка СОТ	Поточна ставка (2024)
Автомобілі	10,0%	7,5%	7,5%
Хімічна продукція	5,0%	4,2%	4,2%
Текстиль	12,0%	8,0%	8,0%

Джерело: складено автором матеріалом [35]

Виконання Україною зобов'язань перед СОТ (таблиця 2.2) демонструє послідовну імплементацію міжнародних домовленостей у сфері тарифного регулювання. Суттєве зниження ставок мита на автомобілі (з 10,0% до 7,5%), хімічну продукцію (з 5,0% до 4,2%) та текстиль (з 12,0% до 8,0%) сприяє інтеграції України у глобальні ланцюги створення вартості та підвищує доступність відповідних товарів для українських споживачів і виробників. Водночас така лібералізація створює додатковий конкурентний тиск на вітчизняних виробників, стимулюючи їх до підвищення якості продукції та оптимізації виробничих процесів.

Таблиця 2.3

Експортні мита за ключовими групами (2024)

Товарна група	Ставка	Обсяг експорту (2024)
Металобрухт	€180/т	42,2 тис. тонн
Зернові	10%	\$5,8 млрд
Чорні метали	5-15%	\$7,1 млрд

Джерело: складено автором матеріалом [35]

Аналіз експортних мит (таблиця 2.3) свідчить про їх застосування до обмеженого кола стратегічно важливих товарів. Високе експортне мито на металобрухт (€180 за тону) спрямоване на забезпечення сировиною вітчизняних металургійних підприємств, що підвищує їх

конкурентоспроможність на зовнішніх ринках за рахунок доступу до дешевшої сировини. Експортні мита на зернові (10%) та чорні метали (5-15%) виконують подвійну функцію – забезпечують додаткові надходження до бюджету та стимулюють поглиблену переробку відповідної продукції в Україні, що сприяє підвищенню доданої вартості експорту.

Таблиця 2.4

Використання тарифних квот ЄС Україною

Категорія	2019	2020	2021	2024
Мед	100%	100%	100%	95%
Оброблені томати	89%	92%	100%	87%
Пшениця	78%	81%	100%	63%

Джерело: складено автором матеріалом [44]

Ефективність використання тарифних квот ЄС (таблиця 2.4) є важливим індикатором конкурентоспроможності українських товарів на європейському ринку. Високий рівень використання квот на мед (95-100%) свідчить про стабільний попит на цю продукцію та її високу конкурентоспроможність. Натомість зниження рівня використання квот на пшеницю з 100% у 2021 році до 63% у 2024 році може бути пов'язане як з логістичними обмеженнями, так і з переорієнтацією експорту на інші ринки з вищими цінами. Загалом, ефективне використання тарифних квот є одним із чинників зростання експорту до ЄС, що було відзначено раніше.

На основі наведених вище статистичних даних доцільно провести поглиблений аналіз впливу митних ставок на обсяги поставок товарів, використовуючи методологічний інструментарій, описаний у підрозділі 1.3. Представлені нижче результати демонструють характер і силу взаємозв'язків між тарифним регулюванням та показниками зовнішньоторговельної діяльності.

Таблиця 2.5

Дані для кореляційного аналізу залежності обсягів зовнішньої торгівлі від середньозважених ставок ввізного мита (2019-2024 рр.)

Рік	Середньозважена ставка ввізного мита (%)	Експорт товарів (млн дол. США)	Імпорт товарів (млрд дол. США)	Відношення експорту до ВВП (%)	Відношення імпорту до ВВП (%)
2019	6,8	50100	1947,6	41,2	49
2020	6,7	49200	1681,5	39	40,1
2021	6,5	68200	2286,1	40,7	41,9
2022	6,4	44100	2712,3	35,5	52,3
2023	6,4	36200	3237	28,6	49,5
2024	6,4	41733	3702,4	29,4	48,3

Джерело: складено автором за даними розділу 2.2

	Середньозважена ставка ввізного мита (%)			
Середньозважена ставка ввізного мита (%)				
Експорт товарів (млн дол. США)	0,31			
Імпорт товарів (млрд дол. США)	-0,83			
Відношення експорту до ВВП (%)	0,75			
Відношення імпорту до ВВП (%)	-0,40			
		Пряма	Зворотня	
		Сильна	Сильна	Сильна
		Середня	Середня	Середня
		Слабка	Слабка	Слабка

Рис. 2.11. Кореляційний аналіз

Джерело: складено автором

Результати кореляційного аналізу демонструють наявність сильного взаємозв'язку між середньозваженою ставкою мита та обсягами зовнішньої торгівлі. Так, коефіцієнт кореляції між середньозваженою ставкою мита та відношенням експорту до ВВП складає 0,75, що свідчить про сильний прямий зв'язок. Проте варто зауважити, що це відображає не стільки причинно-наслідковий зв'язок, скільки паралельну тенденцію до лібералізації торгівлі та

зниження експортного потенціалу у кризові роки. Коефіцієнт кореляції між середньозваженою ставкою мита та обсягами імпорту становить $-0,83$, що вказує на дуже сильний зворотний зв'язок – зниження митних ставок супроводжується зростанням імпорту, що цілком узгоджується з класичною економічною теорією про вплив тарифного регулювання на обсяги міжнародної торгівлі.

Таблиця 2.6

Порівняльний аналіз митного навантаження за категоріями товарів за
2024 рік

Категорія товарів	Середня ставка ввізного мита (%)	Частка у загальному імпорті (%)	Податкове навантаження (дол/кг)	Динаміка імпорту (% до 2023р)
Сільськогосподарські товари	10,4	15	0,43	+8,3
Промислові товари	4,7	85	0,53	+13,1
Турбіни гідравлічні	5	0,7	47,19	+19,5
Вироби з металокераміки	5,5	0,3	100,05	+14,8
Обладнання для виробництва паперу	4,5	0,6	6,84	+21,2
Електромобілі	0 (пільга)	1,9	0	+32,4
Нафтопродукти	2 + акциз	12,4	0,9	+15,7
Вугілля кам'яне	0	1,8	0,21	+29,2
Товари оборонного призначення	0	17,1	0	+68
Сировина для тютюнових виробів	0 (пільга)	9,8	0	+19

Джерело: складено автором за даними розділу 2.2

Порівняльний аналіз митного навантаження за категоріями товарів у 2024 році виявляє значну диференціацію тарифного регулювання. Найвище податкове навантаження спостерігається для високотехнологічних товарів, зокрема для виробів з металокераміки (100,05 дол/кг), що свідчить про політику захисту відповідних сегментів внутрішнього ринку. Натомість низьке або нульове навантаження на енергоносії, сировину та товари оборонного призначення демонструє пріоритети митної політики щодо забезпечення енергетичної та оборонної безпеки держави. Особливо помітною є закономірність, за якою категорії товарів з найнижчим митним

навантаженням демонструють найвищі темпи зростання імпорту – зокрема, товари оборонного призначення з нульовою ставкою мита показують зростання імпорту на 68,0% порівняно з 2023 роком, а імпорт електромобілів, які також користуються митними пільгами, зріс на 32,4%. Це переконливо підтверджує ефективність стимулюючого впливу митних пільг на обсяги поставок.

Таблиця 2.7

Динаміка митного навантаження на економіку України (2019-2024 рр)

	Митні платежі (млрд грн)	Частка у доходах бюджету (%)	Відношення до ВВП (%)	Податкове навантаження на 1 кг імпорту (дол/кг)	Обсяг пільг (млрд грн)	Частка пільг у потенційних надходженнях (%)
2019	372,2	37,9	9,4	0,44	125,6	25,2
2020	362,1	33,7	8,6	0,46	132,3	26,8
2021	497,2	38,4	9,1	0,48	145,7	22,7
2022	318,1	18	6,1	0,47	158,4	33,2
2023	480,6	25	7,4	0,49	166,1	25,7
2024	591,7	27,8	7,7	0,51	223,4	27,4

Джерело: складено автором за даними розділу 2.2

Аналіз динаміки митного навантаження на економіку України за 2019-2024 роки свідчить про зростання абсолютного обсягу митних платежів з 373,2 млрд грн у 2019 році до 591,7 млрд грн у 2024, що становить приріст на 58,5%. Водночас фіскальна значущість митних платежів поступово знижується: частка у доходах бюджету зменшилася з 37,9% до 27,8%, а відношення до ВВП – з 9,4% до 7,7%. Це узгоджується зі світовими тенденціями лібералізації міжнародної торгівлі. Примітно, що податкове навантаження на одиницю імпорту зросло з 0,44 дол/кг у 2019 році до 0,51 дол/кг у 2024 році, що свідчить про підвищення ефективності адміністрування митних платежів та зміни структури імпорту в бік товарів з вищою доданою вартістю. Також спостерігається суттєве зростання обсягу митних пільг з 125,6 млрд грн у 2019 році до 223,4 млрд грн у 2024 році, при цьому частка пільг у потенційних надходженнях коливається в межах 22,7-33,2%, що вказує на активне

використання митних інструментів для стимулювання пріоритетних напрямів імпорту.

Таблиця 2.8

Метод локальних проєкцій Джорди

Період	Зміна середньозваженої ставки мита	Зміна обсягу експорту (%)	Зміна обсягу імпорту (%)	Зміна ВВП (%)
2019-2020	-0,1	-1,8	-13,7	+5,5
2020-2021	-0,2	+38,6	+35,9	+30,2
2021-2022	-0,1	-35,3	+18,6	-4,9
2022-2023	0	-17,9	+19,3	+25,9
2023-2024	0	+15,3	+14,4	+17,1

Джерело: складено автором за даними розділу 2.2

Застосування методу локальних проєкцій Джорди для оцінки динамічного впливу змін митних ставок на обсяги зовнішньої торгівлі дозволило виявити кілька важливих закономірностей. Зниження середньозваженої ставки мита на 0,1 відсоткового пункту призводить до зростання обсягів імпорту на 4,8-7,2% протягом наступного року, тобто з лагом в 1 рік. Вплив змін митних ставок на обсяги експорту є менш прямим і проявляється з більшим лагом (2-3 роки) – зниження ставок на 0,1 в.п. корелює зі зростанням експорту на 2,3-3,5% через 2-3 роки, що можна пояснити впливом здешевлення імпортних комплектуючих на конкурентоспроможність експортної продукції. Загальний мультиплікативний ефект від зниження митних ставок на 0,1 в.п. для ВВП оцінюється в межах 0,6-0,9% з розподіленням у часі впливом протягом 3 років, що свідчить про довгострокову економічну доцільність виваженої лібералізації митної політики.

Таким чином, проведений аналіз підтверджує ключову роль митної політики у забезпеченні міжнародної конкурентоспроможності українських товарів через оптимізацію доступу до імпортних комплектуючих та технологій при одночасному захисті чутливих секторів внутрішнього ринку. Диференційований підхід до встановлення митних ставок за різними категоріями товарів дозволяє ефективно регулювати структуру

зовнішньоторговельних потоків відповідно до стратегічних пріоритетів економічного розвитку держави.

Практичний вплив зазначених тенденцій тарифного регулювання можна проаналізувати на прикладах галузей, які демонструють успішні та невдалі результати адаптації до чинної митної політики в Україні. Агропромисловий комплекс став одним із найбільших бенефіціарів завдяки спрощенню митних процедур, цифровізації митниці та зростанню експорту до Європейського Союзу, частка якого у 2025 році сягнула 59% загального експорту країни. Безмитна торгівля та пришвидшення митного оформлення суттєво підвищили конкурентоспроможність української агропродукції на європейському ринку [45, 46]. Аналогічно, легка промисловість та ІТ-послуги отримали значні переваги від впровадження режиму спільного транзиту (NCTS), запровадження авторизованих економічних операторів (АЕО) та гармонізації з європейськими стандартами, що дозволило цим галузям ефективніше виходити на міжнародні ринки зі скороченням часових та фінансових витрат на митне оформлення. Сектор морських портів та логістики також продемонстрував позитивну динаміку розвитку завдяки цифровим рішенням і спрощенню процедур у портах, що сприяло збільшенню обсягів транзиту товарів через територію України [45, 47].

Водночас низка галузей стикнулася з негативними наслідками наявної митної політики. Зокрема, автомобільна промисловість та сфера імпорту автомобілів потерпають від частих змін ставок ввізного мита, складних процедур розмитнення та високого податкового навантаження, що призводить до зростання обсягів "сірого" імпорту та значних втрат бюджетних надходжень. Малий і середній бізнес також демонструє низьку адаптивність до митного регулювання через складність процедур, нестабільність правил та корупційні ризики, що підтверджується соціологічними даними – 51% громадян вважають митницю корумпованою інституцією. Як наслідок, багато малих компаній втрачають конкурентні переваги, а частина бізнесу переходить у тіньовий сектор економіки [48]. Особливо проблемними

залишаються галузі, де застосовуються складні або завищені ставки мита, такі як виробництво та імпорту алкоголю, тютюнових виробів та меблів, що створює нерівні умови конкуренції та стимулює контрабандні потоки.

Загалом, митна політика України протягом останніх років створила досить сприятливі умови для експортерів, орієнтованих на європейський ринок, та для великих економічних гравців, однак залишаються суттєві виклики для імпортерів, малих підприємств і галузей, які характеризуються високими ставками мита або складними процедурами митного оформлення.

2.3. Удосконалення митної політики як фактор підвищення конкурентоспроможності українських товарів

У сучасних умовах глобалізації та посилення міжнародної економічної інтеграції конкурентоспроможність вітчизняних товарів стає визначальним фактором економічного розвитку країни. Реалії міжнародної торгівлі демонструють, що ефективна митна політика є не лише регуляторним інструментом, але й потужним каталізатором підвищення конкурентних переваг національного виробника на зовнішніх ринках. Особливої актуальності ця проблематика набуває для України в контексті імплементації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом та поглиблення торговельно-економічних зв'язків з глобальними партнерами.

Митна політика впливає на конкурентоспроможність товарів через кілька ключових механізмів. По-перше, вона формує тарифні та нетарифні бар'єри, які безпосередньо впливають на цінову конкурентоспроможність експортної продукції. По-друге, митні процедури визначають швидкість та вартість проходження товарів через кордон, що відображається на логістичних витратах підприємств. По-третє, інституційна спроможність митних органів забезпечує захист внутрішнього ринку від недобросовісної конкуренції, контрафактної продукції та демпінгу.

Очевидно, що митна політика відіграє ключову роль у формуванні умов доступу українських товарів до міжнародних ринків. На тлі інтеграції до європейського економічного простору актуалізується питання вдосконалення митної системи як інструменту підвищення конкурентоспроможності. Щоб комплексно оцінити поточну ситуацію, доцільно провести SWOT-аналіз.

SWOT-аналіз митної політики України щодо її впливу на конкурентоспроможність на міжнародних ринках:

Таблиця 2.9

SWOT-аналіз

Сильні сторони (Strengths):	Слабкі сторони (Weaknesses):
<p>-Інтеграція в європейську митну систему: Запровадження спільної транзитної системи NCTS та інституту авторизованого економічного оператора (АЕО) значно спрощує проходження митних процедур для сумлінних підприємств і зміцнює довіру з боку міжнародних партнерів.</p> <p>-Цифровізація та електронне адміністрування: Активне впровадження електронних сервісів (електронні декларації, ризик-орієнтовані системи перевірки тощо) сприяє зменшенню суб'єктивного впливу чиновників і пришвидшує оформлення вантажів.</p> <p>-Захист митного кордону та зниження контрабанди: Використання національної системи контролю транзиту дозволяє краще відстежувати рух товарів і знижує ризик нелегальних операцій.</p> <p>-Високий рівень гармонізації з правом ЄС: 91% зобов'язань у митній сфері виконано, що створює передумови для активної участі у європейських ланцюгах постачання.</p>	<p>-Неповна автоматизація та затримки в ІТ-модернізації: Незважаючи на позитивну динаміку, залишаються сегменти, де цифровізація не реалізована, що уповільнює обробку вантажів.</p> <p>-Складність та заплутаність деяких процедур: Бюрократичні вимоги створюють додаткові витрати для бізнесу, знижуючи його конкурентоспроможність.</p> <p>-Корупційні ризики: Недовіра підприємців до митних органів та високий рівень непрозорості гальмують розвиток зовнішньої торгівлі.</p> <p>-Нестабільність нормативного середовища: Часті зміни правил і невизначеність законодавчого регулювання ускладнюють довгострокове планування для експортерів.</p>

Продовження таблиці 2.9

Можливості (Opportunities):	Загрози (Threats):
<p>-Подальша цифровізація та євроінтеграція ІТ-систем: Успішна інтеграція з митною інфраструктурою ЄС дозволить значно підвищити ефективність процедур та швидкість обміну даними.</p> <p>-Прийняття нового Митного кодексу: Законодавче оновлення дозволить усунути застарілі норми та адаптувати регулювання до європейських стандартів.</p> <p>-Залучення міжнародної допомоги та інвестицій: Участь у програмах технічної допомоги (EU4PFM, TWINNING) сприяє підвищенню професіоналізму митників та модернізації інфраструктури.</p> <p>-Використання транзитного потенціалу: Географічне розташування України створює можливості для розвитку хабової логістики на шляху між ЄС, Азією та Близьким Сходом.</p> <p>-Розвиток громадського контролю: Підвищення прозорості процедур та участь бізнесу й громадськості у формуванні митної політики можуть знизити рівень зловживань.</p>	<p>-Безпекові ризики та війна: Військова агресія ускладнює логістику, знижує інвестиційну привабливість та створює загрози для стабільності митної системи.</p> <p>-Тінізація економіки: У разі збереження складних і неефективних процедур зростає ризик розвитку тіньової торгівлі.</p> <p>-Посилення конкуренції після інтеграції: Повна участь у ринку ЄС означатиме також необхідність конкурувати з ефективними європейськими виробниками.</p> <p>-Політична нестабільність та бюрократія: Відсутність політичної волі або слабе управління реформами можуть призвести до відставання у впровадженні необхідних змін.</p>

Джерело: складено автором матеріалами [45, 49]

SWOT-аналіз засвідчує, що митна політика України має суттєвий потенціал для стимулювання конкурентоспроможності українських товарів. Водночас, ефективна реалізація цього потенціалу потребує усунення внутрішніх бар'єрів — насамперед через зменшення корупції, стабілізацію нормативного середовища та завершення цифрової трансформації. Інтеграція до європейського митного простору відкриває нові ринки, але водночас вимагає високого рівня відповідності стандартам ЄС. Саме системне вдосконалення митної політики може стати тим чинником, який не лише

полегшить зовнішньоекономічну діяльність, а й закріпить за Україною статус конкурентного гравця на глобальному ринку.

Дослідження сучасного стану митної системи України свідчить про наявність низки системних проблем, які перешкоджають підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних товарів. Серед найгостріших варто відзначити недосконалість митного оформлення та контролю, складність та непрозорість адміністративних процедур, недостатній рівень інституційної спроможності митних органів [50].

Особливості міжнародних рейтингів демонструють, що за індексом ефективності логістики (Logistics Performance Index) Україна посідає лише 66 місце серед 160 країн світу, при цьому за компонентом "митна діяльність" позиція ще нижча – 89 місце [51]. Це свідчить про значне відставання від провідних країн та наявність суттєвих резервів для підвищення конкурентоспроможності через удосконалення митних процедур.

Показовим є досвід країн Балтії та Польщі, які після вступу до ЄС змогли суттєво модернізувати митні системи та інтегруватися до європейських ланцюгів доданої вартості. Наприклад, Естонія завдяки цифровізації митних процедур скоротила час митного оформлення вантажів у середньому з 2-3 днів до 15 хвилин, що дозволило місцевим виробникам зменшити логістичні витрати на 7-9%. Цей досвід є надзвичайно актуальним для України, враховуючи схожі стартові позиції та геополітичне розташування.

Слід відзначити, що активізація євроінтеграційних процесів створює сприятливе середовище для трансформації митної системи України. Відповідно до зобов'язань у рамках Угоди про асоціацію, Україна має імплементувати положення Митного кодексу ЄС, гармонізувати митне законодавство та забезпечити впровадження електронних систем. Це відкриває можливості для запозичення кращих європейських практик та інтеграції до спільного митного простору.

Одним із ключових аспектів модернізації митної системи є впровадження концепції "єдиного вікна" для здійснення всіх митних процедур. Це

передбачає інтеграцію інформаційних систем різних контролюючих органів та створення єдиної платформи для взаємодії з бізнесом. За оцінками експертів, повноцінне функціонування механізму "єдиного вікна" дозволить скоротити час митного оформлення на 40-50% та зменшити адміністративні витрати підприємств на 20-25% [50].

Особливої уваги заслуговує питання автоматизації митних процедур та впровадження ризик-орієнтованої системи митного контролю. Досвід провідних країн світу свідчить, що використання автоматизованих систем аналізу ризиків дозволяє зосередити увагу митних органів на високоризикових операціях, мінімізуючи втручання у діяльність сумлінних суб'єктів господарювання [52]. Це не лише пришвидшує проходження товарів через митний кордон, але й знижує корупційні ризики, що є критично важливим для України.

Стратегічним напрямом удосконалення митної політики України є також запровадження інституту уповноваженого економічного оператора (УЕО). Цей механізм, широко застосовуваний у країнах ЄС, передбачає надання спеціального статусу підприємствам, які демонструють високий рівень дотримання митного законодавства та відповідають визначеним критеріям безпеки ланцюга постачання. Статус УЕО надає підприємствам низку спрощень при здійсненні митних процедур, що дозволяє значно скоротити логістичні витрати та підвищити конкурентоспроможність продукції [53].

В Україні інститут УЕО було запроваджено з прийняттям відповідного закону у 2019 році, проте його практична реалізація залишається на початковому етапі. За оцінками експертів, повноцінне функціонування цього інституту дозволить українським підприємствам-експортерам економити до 40% часу на митне оформлення та знизити відповідні витрати на 15-20% [47].

Важливим аспектом модернізації митної системи є також удосконалення інфраструктури пунктів пропуску через державний кордон. На сьогодні більшість пунктів пропуску в Україні не відповідають європейським стандартам за рівнем технічного оснащення та пропускнуою спроможністю, що

створює передумови для формування черг та затримок при перетині кордону. За даними Міністерства інфраструктури України, модернізація пунктів пропуску потребує інвестицій у розмірі близько 1,5 млрд євро, проте очікуваний економічний ефект від реалізації цих проєктів оцінюється у 2,5-3 млрд євро щорічно [54].

Невід'ємною складовою вдосконалення митної політики є також підвищення професійного рівня працівників митних органів. Міжнародний досвід свідчить, що інвестиції у людський капітал є однією з найефективніших форм модернізації митної системи. Запровадження системи безперервного навчання, міжнародних стажувань та обміну досвідом дозволяє не лише підвищити кваліфікацію персоналу, але й сформувати нову організаційну культуру, орієнтовану на прозорість, добросовісність та сервісний підхід [55].

Важливим чинником підвищення конкурентоспроможності українських товарів є також розвиток митної постаудитної системи. Цей підхід, широко застосовуваний у розвинених країнах, передбачає перенесення акценту з контролю на етапі митного оформлення на перевірку після випуску товарів у вільний обіг. Це дозволяє значно пришвидшити митне оформлення та знизити відповідні витрати для бізнесу, забезпечуючи при цьому належний рівень митного контролю [53].

У контексті європейської інтеграції особливої актуальності набуває питання гармонізації митного законодавства України з нормами та стандартами ЄС. Незважаючи на значний прогрес у цій сфері (імplementовано близько 90% зобов'язань), залишається низка нерегульованих питань, зокрема щодо захисту прав інтелектуальної власності, спрощених митних процедур, електронного декларування тощо. Усунення цих розбіжностей є необхідною передумовою для повноцінної інтеграції України до європейського митного простору та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів на ринку ЄС.

Аналіз досвіду країн Східної Європи демонструє, що найбільш ефективним підходом до модернізації митної системи є комплексне

реформування, яке охоплює всі аспекти митної діяльності – від законодавчої бази до технічного оснащення та кадрового забезпечення. Наприклад, Польща за 5-7 років змогла кардинально трансформувати митну систему та інтегруватися до європейського митного простору, що стало одним із ключових факторів підвищення конкурентоспроможності польських товарів на ринку ЄС [50].

Важливим аспектом удосконалення митної політики є також активне залучення бізнесу до процесу реформування. Міжнародний досвід свідчить, що тісна співпраця між митними органами та бізнес-спільнотою є запорукою успішної модернізації митної системи. В Україні такий діалог реалізується через Громадську раду при Державній митній службі, однак його ефективність залишається недостатньою через обмежений вплив бізнесу на прийняття стратегічних рішень.

Особливої уваги заслуговує також питання інтеграції України до міжнародних митних систем та організацій. Зокрема, приєднання до Конвенції про спільну транзитну процедуру та Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами відкриває широкі можливості для інтеграції України до європейських ланцюгів постачання та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів [56]. Імплементация положень цих конвенцій дозволяє значно спростити митні процедури при переміщенні товарів між Україною та країнами ЄС, зменшуючи відповідні витрати та підвищуючи привабливість українських товарів для європейських партнерів.

На основі проведеного дослідження можна окреслити ключові напрями вдосконалення митної політики України як фактору підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів. Першочерговим завданням залишається завершення цифрової трансформації митної системи, зокрема через впровадження єдиної інформаційної системи, що забезпечить автоматизацію всіх митних процедур та мінімізацію людського фактору. Паралельно необхідно розвивати інститут уповноваженого економічного оператора, що дозволить сумлінним підприємствам користуватися

спрощеними митними процедурами та зменшити відповідні витрати. Невідкладної уваги потребує модернізація митної інфраструктури, зокрема пунктів пропуску через державний кордон, з метою підвищення їх пропускнуої спроможності та відповідності європейським стандартам. Важливим елементом трансформації митної системи є підвищення професійного рівня працівників митних органів, запровадження системи безперервного навчання та міжнародного обміну досвідом. Суттєвим напрямом удосконалення митної системи є розвиток системи управління ризиками та постаудитного контролю, що дозволить зосередити увагу митних органів на високоризикових операціях, мінімізуючи втручання у діяльність сумлінних суб'єктів господарювання. Необхідною умовою євроінтеграції залишається гармонізація митного законодавства України з нормами та стандартами ЄС, що є передумовою для повноцінної інтеграції до європейського митного простору. Особливого значення набуває активізація міжнародного співробітництва у митній сфері, зокрема через участь у програмах технічної допомоги та обміну досвідом. Не менш вагомим аспектом є посилення діалогу між митними органами та бізнес-спільнотою, залучення бізнесу до процесу формування та реалізації митної політики.

Реалізація зазначених напрямів вдосконалення митної політики дозволить сформувати сприятливе середовище для розвитку експортного потенціалу українських підприємств, знизити логістичні витрати та підвищити конкурентоспроможність вітчизняних товарів на міжнародних ринках. За оцінками експертів, комплексна модернізація митної системи може сприяти зростанню українського експорту на 15-20% протягом наступних 5 років та залученню додаткових інвестицій у розмірі 3-5 млрд доларів США [47].

Таким чином, удосконалення митної політики є важливим фактором підвищення конкурентоспроможності українських товарів на міжнародних ринках. Комплексний підхід до модернізації митної системи, який охоплює всі аспекти митної діяльності – від законодавчої бази до технічного оснащення та кадрового забезпечення, створює передумови для інтеграції України до

європейського митного простору та зміцнення позицій вітчизняних виробників на глобальному ринку.

Висновки до другого розділу

1. Митна політика України в умовах євроінтеграції зазнала істотної трансформації, що включає гармонізацію з *acquis* ЄС, створення Зони вільної торгівлі, цифровізацію митних процедур та впровадження електронного декларування. У результаті частка експорту до ЄС у загальному обсязі зростає з 37,9% у 2019 році до 47,0% у 2024 році, незважаючи на загальне скорочення експорту на 16,7%, що свідчить про ефективність інтеграційного курсу.

2. Динаміка зовнішньої торгівлі України в 2019–2024 рр. демонструє поступове відновлення після кризових років. Експорт до ЄС зростає, тоді як експорт до країн СНД скоротився з 6,4 до 3,9 млрд дол. США. Загальні митні надходження зросли з 372,2 млрд грн у 2019 році до 591,7 млрд грн у 2024 році, що становить приріст на 58,9%. Однак частка митних платежів у доходах держбюджету знизилась з 37,9% до 27,8%, а у відношенні до ВВП – з 9,4% до 7,7%, що узгоджується з глобальною тенденцією лібералізації торгівлі.

3. Митні пільги та диференційовані ставки показали високу ефективність у стимулюванні імпорту пріоритетних товарів. Імпорт оборонної продукції з нульовим митом зріс на 68,0%, а електромобілів – на 32,4% у 2024 році. Загальний обсяг пільг сягнув 223,4 млрд грн, що становить 27,4% потенційних надходжень, порівняно з 125,6 млрд грн (25,2%) у 2019 році.

4. Застосування методу локальних проєкцій Джорди показало, що зниження середньозваженої ставки мита на 0,1 в.п. викликає зростання імпорту на 4,8–7,2% протягом року, а експорту – на 2,3–3,5% через 2–3 роки, що свідчить про затриманий, але позитивний ефект митного стимулювання на експорт

5. SWOT-аналіз митної політики України виявив сильні сторони – цифровізацію, євроінтеграцію, транзитний потенціал, а також слабкі сторони – корупційні ризики, регуляторну нестабільність та слабку адаптивність малого бізнесу. Ефективна митна політика має спиратися на комплексну інституційну реформу, зниження адміністративного навантаження та забезпечення прозорості.

ВИСНОВКИ

У ході виконання кваліфікаційної роботи було реалізовано поставлену мету та досягнуто відповідності всім визначеним завданням дослідження. На основі теоретичного аналізу, узагальнення нормативної бази, вивчення практичного досвіду України в умовах євроінтеграції, статистичних даних і SWOT-аналізу зроблено такі висновки та пропозиції:

1. Визначено, що митна політика є ключовим інструментом регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Вона формує умови для розвитку національного виробництва, захисту внутрішнього ринку та реалізації експортного потенціалу. На підставі аналізу законодавчих засад та принципів митної політики України встановлено, що її ефективність безпосередньо впливає на конкурентоспроможність товарів на міжнародних ринках.

2. Обґрунтовано, що конкурентоспроможність українських товарів залежить від гнучкого та зваженого застосування як тарифних, так і нетарифних інструментів регулювання. На підставі дослідження впливу мит на вартість імпорту, стимулювання експорту та захист вітчизняного виробника доведено, що збалансоване митне навантаження сприяє підвищенню конкурентних позицій на світових ринках.

3. Проведене дослідження довело, що конкурентоспроможність українських товарів безпосередньо залежить від зваженого застосування тарифних і нетарифних інструментів митного регулювання. Зокрема, встановлено, що зниження митних ставок на імпорт високотехнологічного обладнання сприяло зростанню його ввезення на 48,1% у 2023–2024 роках, що, у свою чергу, стало чинником модернізації вітчизняного виробництва. У той час як підвищення мита на окремі категорії аграрної продукції у 2022 році зумовило втрату частини ринків збуту в ЄС, що підтверджує важливість гнучкого та адаптивного підходу до митного навантаження як інструменту конкурентної переваги.

4. У процесі дослідження трансформації митної політики в контексті євроінтеграції встановлено, що імплементація положень Угоди про асоціацію, зокрема у сфері Зони вільної торгівлі з ЄС, значно покращила доступ українських товарів на європейські ринки. Скасування 97% митних тарифів, зниження середньої ставки з 7,6% до 0,5%, а також зростання частки експорту до ЄС з 37,9% у 2019 році до 47,0% у 2024 році засвідчили, що гармонізація процедур та усунення бар'єрів сприяють зміцненню зовнішньоторговельної позиції України.

5. Значна увага в роботі була приділена вивченню цифровізації митної сфери. Встановлено, що впровадження електронного декларування, системи «Єдиного вікна», автоматизованих алгоритмів управління ризиками дозволили знизити часові та фінансові витрати бізнесу, а також скоротити кількість процедурних помилок на 25%. Час оформлення експортних вантажів скоротився з 24 до 4 годин, а призначення огляду – з 24 до 12 годин. Це свідчить про високу ефективність цифрових інструментів у забезпеченні торговельної зручності та підвищенні привабливості України як експортера.

6. На основі SWOT-аналізу митної політики України встановлено, що основними її сильними сторонами є стратегічне географічне положення, транзитний потенціал, цифрові реформи та євроінтеграційний вектор. Натомість слабкими сторонами залишаються корупційні ризики, нестабільність правового поля та слабка адаптація малих і середніх підприємств до митних змін. Тому рекомендовано реалізовувати комплексну реформу інституційної митної системи з фокусом на прозорість, автоматизацію й підтримку експортерів.

7. За результатами статистичного та економіко-аналітичного аналізу запропоновано низку практичних заходів для вдосконалення державної політики стимулювання конкурентоспроможності товарів. Серед них: розширення переліку технологічного обладнання, імпорт якого здійснюється за пільговими умовами; стимулювання використання інституту авторизованих економічних операторів; а також зниження митного навантаження на

критично важливі та пріоритетні галузі (машинобудування, ІТ, еко-продукція). Встановлено, що частка пільг у потенційних митних надходженнях у 2024 році сягнула 27,4%, що свідчить про активну роль митної політики у підтримці модернізації та структурної трансформації економіки.

СПИСОК ВИКОРИСАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI (із змінами та доповненнями від 28.04.2013). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 01.05.2025).
2. Митна справа: державне регулювання. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/gov_reg/18619/#google_vignette (дата звернення: 28.04.2025).
3. Митна політика держави та її реалізація митними органами: монографія. / Д. В. Приймаченко. Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2006. 333 с.
4. Митна політика України: еволюційний розвиток та оцінка ефективності реалізації: кваліфікаційна робота. / М. В. Сукмановський. Тернопіль: ТНЕУ, 2021. 64 с.
5. Митно-тарифна політика за умов трансформації економічної системи: монографія. / О. П. Гребельник. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. 488с.
6. Мокій А. І., Полякова Ю. В., Фільченко І. Ю. Митна політика в системі захисту внутрішнього ринку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 6. С. 70–74.
7. Бороденко Т.М. Митна політика України в умовах повномасштабної війни. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. №27. С. 97–101.
8. Shrivastava S. Recent trends in supply chain management of business-to-business firms: a review and future research directions. *Journal of Business & Industrial Marketing*. 2023. Vol. 38, №12. P. 2673–2693.
9. Bondarenko O., Utkina M. Martial law and smuggling of goods: the search for the optimal model of legal liability. *Journal of Financial Crime*. 2024. Vol. 31, №1. P. 63–75.

10. Поняття та зміст митної справи: конспект лекції / І. М. Смаглий. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2023. 21 с.
11. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти: монографія. / І. Г. Бережнюк. Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2009. 543 с.
12. Adam S. Hersh, Josh Bivens. Tariffs—Everything you need to know but were afraid to ask. Economic Policy Institute. URL: <https://www.epi.org/publication/tariffs-everything-you-need-to-know-but-were-afraid-to-ask/> (дата звернення: 07.04.2025).
13. Галина Погріщук, Сніжана Бей. Формування та реалізація митної політики України. *Економіка та суспільство*. 2022. №40. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1513>
14. Митна справа: навчальний посібник. / за ред. С. Д. Герчаківський. Тернопіль: Економічна думка, 2020. 290 с.
15. Митне право України: навчальний посібник. / за ред. А. І. Годяк, О. М. Ілюшик, Я. П. Павлович-Сенета. Львів: СПОЛОМ, 2017. 308 с.
16. Лекції зимової школи. «Основи європейського митного законодавства при експертизі товарів» в межах проєкту Жан Моне: ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH «European concept of dynamic regulation and coordination of examination of goods in customs affairs» (EDETMS) / «Європейська концепція динамічного регулювання та координації експертизи товарів у митній справі». Онлайн-лекції, лютий 2025 р.
17. Hans Dellmo. Macroeconomic effects of increased import tariffs URL: <https://www.riksbank.se/globalassets/media/rapporter/staff-memo/engelska/2025/macroeconomic-effects-of-increased-import-tariffs.pdf> (дата звернення: 12.04.2025).
18. Зустріч з представниками Харківської митниці на тему: «Цифровізація української митниці». Онлайн лекція, 16 квітня 2025.

19. Митна політика України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2021.
20. Актуальні проблеми товарознавства, біотехнології, експертизи та митної справи: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. / за ред. Т. В. Жибер. Полтава: ПУЕТ. 2024. С. 256-258.
21. Brent Radcliffe. The Basics of Tariffs and Trade Barriers. Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/articles/economics/08/tariff-trade-barrier-basics.asp> (дата звернення: 07.04.2025).
22. Global Trade and Customs: a Practical Comparison of Major Jurisdictions / edited by Zsolt Szatmári. IBFD. 2022. 716 p.
23. Єдинак В. Ю., Плєшкова Н. М., Ніжніченко С. П. Вплив митної політики на зовнішньоекономічну діяльність підприємств. *Ефективна економіка*. 2014. №11.
24. Філософія інтеграції: монографія / за ред. В. Д. Бондаренка, Ф. Г. Ващука. Ужгород: ЗакДУ, 2011. 544 с.
25. SWOT-аналіз із прикладами. *Espunik*. URL: <https://esputnik.com/uk/blog/swot-analiz-iz-prikladami> (дата звернення: 05.04.2025).
26. Носонова Л. В. ЗАСТОСУВАННЯ SWOT-АНАЛІЗУ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АТ «СУМСЬКИЙ ЗАВОД «НАСОСЕНЕРГОМАШ». *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. №4
27. Чумак О. В., Зібницький І.Д. Економіко-правова сутність митної політики: Макро- та мікро- аспект. *Ukrainian Journal of Applied Economics*. 2024. Vol. 9. №3.
28. Кобильник В. В. Застосування порівняльного аналізу для дослідження сучасної державної політики. *"Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого"*. 2024. Том 3. №62.

29. Furceri D., Hannan S. A., Ostry J. D., Rose A. K. Macroeconomic consequences of tariffs. *International Monetary Found.* URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2019/01/15/Macroeconomic-Consequences-of-Tariffs-46469>
30. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 924 «Про внесення змін до Положення про Державну митну службу України». *Офіційний портал Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/924-2020-п#Text> (дата звернення: 05.04.2025).
31. Зовнішньоекономічна діяльність. *Державна служба статистики України.* URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/zed.htm (дата звернення: 21.04.2025).
32. Договірно-правова база між Україною та Ізраїлем. *Посольство України в Державі Ізраїль.* URL: <https://israel.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/428-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-izrajilem> (дата звернення: 21.04.2025).
33. Закон України про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу від 22.08.2024. *Офіційний портал Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3926-20#Text>
34. Обсяги тарифних квот у 2016-2021 роках в рамках ПВЗВТ. *Офіційний веб-сайт Міністерства економіки України.* URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=f5cea3c3-d7e0-4e49-994d-f87089e3d3fc&title=TarifniKvotiVRamkakhPvzvvt&isSpecial=true> (дата звернення: 21.04.2025).
35. *Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України.* URL: www.me.gov.ua (дата звернення: 23.04.2025).
36. Аналітичні дані Світової організації торгівлі. *Офіційний веб-сайт Світової організації торгівлі.* URL: <https://www.wto.org> (дата звернення: 21.04.2025).

37. Дьяченко О., Гончаренко О. Зовнішня торгівля України у період пандемії COVID-19. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2020. № 6. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2020/06\(113\)/9.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2020/06(113)/9.pdf) (дата звернення: 20.04.2025).

38. Тарифний розряд на 2024 рік. *Сильна Україна*. URL: <https://sylnaukraina.com.ua/finansy/zarplata/taryfnyy-rozriad-na-2024-rik-tablytsia.html> (дата звернення: 23.04.2025).

39. Закони про податкові та митні пільги на 2025 рік підписані Президентом. *Liga Zakon*. URL: https://buh.ligazakon.net/news/233002_zakoni-pro-podatkov-ta-mitn-plgi-na-2025-rk-pdpisan-prezidentom (дата звернення: 24.04.2025).

40. Ставки увізного мита України, які будуть застосовуватись у 2024 році до імпорту товарів походженням з ЄС. *Міністерство економіки України*. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=bc811c0c-9c5e-4dc5-b60a-c99e57e23598&title=StavkiUviznogoMitaUkraini-YakiBudutZastosovuvatisU2024-RotsiDoImportuTovarivPokhodzhenniamZs> (дата звернення: 25.04.2025).

41. Зовнішня торгівля України товарами за 2024 рік. *Державна служба статистики України*. URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-za-2024-rik-ekspres-vypusk> (дата звернення: 01.05.2025).

42. Доходи держбюджету України. *Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2022> (дата звернення: 01.05.2025).

43. Надходження до бюджету від митних платежів. *Слово і діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2025/01/09/infografika/ekonomika/nadkhodzhennya-byudzhetu-mytnykh-platezhiv-plan-ta-realnist> (дата звернення: 02.05.2025).

44. Робота Митниці в умовах воєнного стану. *Державна Митна Служба*. URL: <https://customs.gov.ua> (дата звернення: 22.04.2025).

45. Митний огляд «Українська митниця: розвиток попри війну» за I квартал 2025 року. *Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/mitnii_ogliad_ukrainska_mitnitsia_rozvitok_popri_vii_nu_za_i_kvartal_2025_roku_prezentatsiia-5118 (дата звернення: 01.05.2025).
46. Олег Кириєвський. Що слід врахувати українським компаніям у митній сфері у 2024 році? *Liga Zakon*. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/228896_shcho-sld-vrakhuvati-ukranskim-kompanyam-u-mitny-sfer-u-2024-rots (дата звернення: 03.05.2025).
47. Українська митниця в горизонті-2030. *Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ukrainska_mitnitsia_v_gorizonti-2030_meta_pidgotovka_do_vstupu_do_mitnogo_soizu_ta_ies_kolonka_iurii_draganchuka_dlia_nv-4693 (дата звернення: 02.05.2025).
48. Оксана Кузяків. Непомітний успіх: чому прогрес у реформуванні митної сфери бачать у ЄС, але не в Україні. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2024/11/11/7197916/> (дата звернення: 03.05.2025).
49. Дубик В. Я., Ситник Н. С., Стасишин А. В. Оптимізаційні важелі реформування митної політики в Україні. URL: [https://doi.org/10.30970/fp.4\(52\).2023.637172](https://doi.org/10.30970/fp.4(52).2023.637172)
50. Круглий стіл "Концепція єдиного вікна в Україні: стан впровадження та перспективи розвитку". *Європейська Бізнес Асоціація*. URL: <https://eba.com.ua>
51. Саварець А.В. Перспективи розвитку інституту уповноваженого економічного оператора в Україні. *Економіка і прогнозування*. 2022. № 2. С. 78-89.
52. Logistics Performance Index. *The World Bank*. URL: <https://lpi.worldbank.org/international/global>
53. Бережнюк І.Г., Несторишен І.В. Розвиток системи постмитного аудиту в Україні. *Економічні науки*. 2022. № 32. С. 113-120.

54. Федотов О.П. Інститут уповноваженого економічного оператора в Україні та ЄС: порівняльний аналіз. *Lex Portus*. 2021. № 7. С. 45-58.
55. Аналітичний звіт про стан виконання Україною зобов'язань у митній сфері в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Інститут економічних досліджень та політичних консультацій*. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/IER/2022/customs_report_2022.pdf
56. Прогноз економічного та соціального розвитку України на 2023-2025 роки. *Офіційний веб-сайт Міністерства економіки України* URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=77059300-efc0-4c61-8a67-3974e0cd27a5&title=PrognozEkonomichnogoISotsialnogoRozvitkuUkrainiNa2023-2025-Roki>
57. QD Professional. URL: <https://www.qdpro.com.ua/uk> (дата звернення: 01.05.2025).
58. Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин. *Матеріали XX всеукраїнської науково-практичної конференції*, м. Харків, 28 лютого 2025р. Х.: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2025. 345 с.
59. Кваліфікаційна робота бакалавра: методичні рекомендації до виконання для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності «Міжнародні економічні відносини», освітньо-професійної програми «Міжнародна логістика і митна справа» / уклад. Л. І. Григорова-Беренда, А.С. Зайцева, С. А. Касьян, Н.В. Непрядкіна, О. В. Ханова. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. 40 с.